

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vstup dítěte do základní školy a adaptace na školní prostředí

Tereza Lorencová

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.“

V Olomouci dne 18. 4. 2024

Tereza Lorencová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat své vedoucí diplomové práce paní Mgr. Aleně Srbené, Ph.D. za trpělivost, vstřícnost, odborné vedení, pomoc a rady při zpracování této práce. Dále děkuji všem pedagogickým pracovníkům základních škol v okrese Svitavy a Chrudim, kteří se podíleli na výzkumné části práce. Poděkování patří mému příteli, rodině a přátelům, kteří mi vždy byli a jsou velkou oporou.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Tereza Lorencová
Katedra:	Katedra primární a preprimární pedagogiky
Vedoucí práce:	Mgr. Alena Srbená, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Vstup dítěte do základní školy a adaptace na školní prostředí
Název v angličtině:	The child's entry into primary school and adaptation to the school environment
Anotace práce:	<p>Diplomová práce „Vstup dítěte do základní školy a adaptace na školní prostředí“ se soustředí na povinnou školní docházku a adaptační proces žáka na školní prostředí. V práci je obsažena charakteristika základní školy, charakteristika žáka mladšího školního věku, specifika spojená se vstupem do základní školy (školní zralost, připravenost). Jsou zde zmíněny také spolupráce s partnery školy (rodiče, mateřská škola), role učitele a spolužáka v adaptačním procesu. Cílem empirické části je zjistit průběh a úspěšnost adaptace žáků v prvním ročníku základní školy v kontextu sledovaných kritérií z pohledu učitelů, s jakými adaptačními obtížemi se učitelé během procesu setkávají a jak takové problémy řeší. Ve výzkumné části je zvolena kvalitativní metodologie, pro sběr dat byl využit rozhovor a obsahová analýza textu.</p>
Klíčová slova:	Základní škola, povinná školní docházka, charakteristika žáka, školní zralost a připravenost, adaptace, adaptační potíže

Anotace v angličtině:	The thesis "The child's entry into primary school and adaptation to the school environment" focuses on compulsory school attendance and the process of adaptation of the pupil to the school environment. The thesis includes the characteristics of the primary school, the characteristics of the pupil of younger school age, the specifics associated with the entry into primary school (school maturity, readiness). It also mentions cooperation with school partners (parents, kindergarten), the role of the teacher and classmates in the adaptation process. The aim of the empirical part is to find out the course and success of adaptation of pupils in the first year of primary school in the context of the observed criteria from the perspective of teachers, what adaptation difficulties teachers encounter during the process and how they solve these problems. In the research part, qualitative methodology is chosen, interview and content analysis of text were used for data collection.
Klíčová slova v angličtině:	Elementary school, compulsory school attendance, characteristics of the pupil, school readiness, school maturity, adaptation, adaptation difficulties
Přílohy vázané v práci:	Celkem 5 příloh vázaných v práci Příloha 1 – Ukázka kódování Příloha 2 – Email ředitelům školy Příloha 3 – Informovaný souhlas Příloha 4 – Otázky k rozhovoru Příloha 5 – Přepis rozhovoru
Rozsah práce:	82
Jazyk práce:	Český

Obsah

Úvod.....	8
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 Vzdělávací systém	11
1.1 Předškolní vzdělávání	11
1.1.1 Přípravné třídy	12
1.1.2 Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání	13
1.1.3 Klíčové kompetence Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání	14
1.2 Primární vzdělávání.....	15
1.2.1 Základní škola	15
1.2.2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	18
1.3 Školní vzdělávací program	19
2 Zahájení povinné školní docházky	21
2.1 Příprava dětí k zahájení povinné školní docházky	21
2.2 Zápis do prvního ročníku	22
2.3 Odklad povinné školní docházky	24
2.4 Školní prostředí	25
3 Psychologická charakteristika žáka	27
3.1 Období mladšího školního věku.....	27
3.2 Školní zralost	31
3.2.1 Diagnostika školní zralosti.....	31
3.3 Školní připravenost	32
4 Adaptace na školní prostředí	34
4.1 Role učitele	35
4.2 Role spolužáka	37
4.3 Adaptační potíže	38
4.4 Řešení adaptačních potíží	39
4.5 Školní neúspěch	40
5 Spolupráce s partnery školy.....	42
5.1 Rodina	42
5.1.1 Spolupráce školy a rodiny	43
5.2 Mateřská škola.....	44
5.2.1 Spolupráce základní školy se školou mateřskou	44

II. EMPIRICKÁ ČÁST	46
6 Představení empirické části.....	47
7 Design výzkumu	48
7.1 Etické aspekty výzkumu	49
7.2 Metody sběru dat.....	49
7.3 Použitá metoda výběru výzkumného souboru.....	51
7.3.1 Metoda sněhové koule	52
7.4 Charakteristika zkoumaného souboru.....	52
Charakteristika škol.....	52
7.5 Charakteristika učitelů	54
7.6 Fáze výzkumu	56
8 Vlastní výzkum.....	57
8.1 Výsledky výzkumu	57
8.2 Vztahová síť	59
8.3 Technika vyložení karet	60
8.4 Obsahová analýza dokumentu	66
Shrnutí a diskuze.....	78
Závěr.....	83
Použitá literatura.....	84
Ostatní zdroje	89
Seznam tabulek a obrázků	91
Seznam příloh	92
Přílohy	93

Úvod

Sama již působím v roli učitele na prvním stupni Masarykovy základní školy v Poličce. Se svými kolegyněmi často konverзуjeme o tématu soudružnosti kolektivu a aktivitách s nimi spojených. A právě po těchto diskusích se utvrzuji v tom, že mě téma velmi zajímá a chtěla bych se jím zabývat. Po dlouhém uvažování o výběru tématu mé diplomové práce jsem se tedy vydala pedagogicko-psychologickou cestou. Volila jsem námět, je mé osobě blízký – „*Vstup dítěte do základní školy a adaptace na školní prostředí*“. Chtěla bych se zaměřit na adaptační proces a problémy s ním spojené.

Samostatný vstup dítěte do školního zařízení, tedy počátek školní docházky, je pro dítě velmi důležitý, a zároveň náročný krok v jeho životě. Z role bezstarostného dítěte, které doposud trávilo čas v mateřské škole hraním, přechází do pozice žáka, který nyní bude muset denně trávit několik hodin v lavici, věnovat pozornost svému vyučujícímu, aktivně se zapojovat do vyučovacího procesu. Na děti je kladen větší nápor, musí se učit samostatnosti. Tento životní milník přináší nové výzvy, získání nových sociálních rolí, a proto je potřeba dítě na nové prostředí připravit. Velmi důležitý je kvalitní adaptační proces a eliminace potíží, které by se mohly negativně odrazit na daných jedincích.

Vstup do školy je změna nejen pro dítě, ale také pro celou blízkou rodinu. Rodiče hrají klíčovou roli v motivaci svých dětí k úspěchu ve škole. Jejich postoj, podpora mohou významně ovlivnit školní výkon a postoj dítěte ke vzdělávání. Přístup k žákovi prvního ročníku by měl být podporující, respektující a hlavně trpělivý.

První školní dny jsou plné očekávání jak ze strany dítěte, tak ze strany rodiče i pedagoga. Žáci se seznamují s novým prostředím, novými spolužáky a stále probíhá hravá forma učení. Avšak se mnohdy stává, že nadšení dítěte brzy opadne a najednou má problém školu navštěvovat. Stýská se mu, je plačtivé, některé děti si stěžují na bolesti břicha, jsou nervózní, vystresované a unavené. Tyto projevy se mohou vyskytovat jak ve škole, tak i doma. Právě spolupráce rodičů a rodiny může pomoci k eliminaci těchto problémů a vytvoření příjemnějšího prostředí pro vzdělávání.

Cílem diplomové práce je zjistit průběh a úspěšnost adaptace žáků na školní prostředí v prvním ročníku základní školy v kontextu stanovených kritérií z pohledu učitelů. Diplomová práce je členěna na dvě části. Teoretická část je dělena na 5 kapitol a další podkapitoly. První

kapitola se zabývá vzdělávacím systémem České republiky. Ve druhé kapitole je rozebíráno zahájení školní docházky a následující kapitola se věnuje psychologické charakteristice žáka, školní zralosti a připravenosti. Čtvrtá kapitola se zabývá tématem adaptačního procesu a adaptačních potíží s ním spojeným. V páté kapitole uvádím partnery, kteří se účastní spolupráce se základní školou.

Nejvíce obsáhlý úsek práce se týká empirické části, která se zabývá adaptačními procesy ve vesnických a městských školách. Výzkumná část je založena na kvalitativní metodologii.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Vzdělávací systém

Vzdělávací systém neboli vzdělávací soustava jsou veškeré školy, školská zařízení a další instituce, které poskytují vzdělávání. Vzdělávací systém v České republice spravuje orgán státní správy Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT). Odpovídá za stav, koncepci a rozvoj vzdělávací soustavy, rozděluje finanční prostředky ze státního rozpočtu, stanovuje kvalifikační předpoklady a pracovní podmínky učitelů, určuje rámcový obsah, schvaluje vzdělávací programy vyšších odborných škol.¹

Vzhledem k tématu práce stručně představujeme i předškolní vzdělávání, které bezprostředně předchází vstupu do základní školy.

1.1 Předškolní vzdělávání

„Pro výchovu, vzdělávání a péči o dítě předškolního věku v mateřské škole (dále jen MŠ) je dnes užíván termín „předškolní vzdělávání“. Tento pojem v sobě zahrnuje aspekty výchovné i vzdělávací – týká se zajištění zdravého rozvoje a prospívání každého dítěte, jeho učení, socializace i společenské kultivaci.“²

Předškolní vzdělávání v České republice zahrnuje mateřské školy, které jsou určeny zpravidla dětem od 3 do 6 let věku dítěte, nejdříve však pro děti od 2 let.³ Rodiče své děti mohou umístit také do lesních mateřských škol či lesních klubů, dětských skupin nebo přípravných tříd základních škol.

Dle vyhlášky 14/2005 Sb. o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů bylo ve školním roce 2017/2018 zavedeno povinné předškolní vzdělávání pro děti, které do 1.9. daného roku dovršily pěti let. Zřízení povinného předškolního vzdělávání předcházela nedostatečná příprava dětí na vstup do základního vzdělávání. Spousta rodičů své ratolesti neposílala do mateřské školy či přípravných tříd. Nebylo tak možné ověřit potřebné znalosti nebo zjistit, zda některé z dětí nepotřebuje podpurná opatření. Rodiče tak v dnešní době mají

¹ Zákon č. 561/2004 Sb. § 7, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-03-27].

² MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online]. Praha, 2021, s.4 [cit. 2024-01-03]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-3>

³ Zákon č. 561/2004 Sb. § 34, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-02-21].

povinnost zapsat své dítě k povinnému předškolnímu vzdělávání, nebo může dítě individuálně vzdělávat v domácím prostředí.⁴

Děti ve dvou letech svého života nemají na přijetí do mateřské školy právní nárok. V nynější době se však v mateřských školách vyskytuje velký počet dětí dříve narozených. „Hošek uvádí, že podle průzkumů navštěvuje mateřské školy asi 25 % dětí z populace dvouletých“.⁵ Tyto děti mohou navštěvovat takzvané dětské skupiny, které jsou určeny pro děti již od 6 měsíců.⁶

Dle školského zákona mateřská škola poskytuje osvojení pravidel chování, podílí se na rozvoji osobnosti dítěte předškolního věku, získávání základních životních hodnot a budování mezilidských vztahů. Preprimární vzdělávání také vyrovnává nerovnoměrnost mezi dětmi a poskytuje potřebnou péči dětem se speciálně vzdělávacími potřebami.⁷

Předškolní vzdělávání podporuje individuální rozvoj dětí, a tím se utváří základy pro další vzdělávání. Mateřská škola obohacuje dětem denní program a dopřává jim potřebnou péči. Čas zde strávený má být pro dítě zdrojem spolehlivých a dobrých základů pro budoucí vzdělávání a život.⁸

1.1.1 Přípravné třídy

„Přípravné třídy jsou obvykle zřizovány na podnět škol s cílem předejít výchovným a vzdělávacím problémům svých budoucích žáků, nebo zřizovatelů – městských a obecních úřadů s cílem řešit takto problematiku integrace sociálně znevýhodněných rodin.“⁹

Vznik přípravných tříd se připisuje k devadesátým létům 20.století. Dříve byly třídy určeny pro děti, které se narodily v odlišeném kulturním, sociálním či jazykovém prostředí. V roce 2016 proběhla novelizace školského zákona a byla změněna pravidla pro zařazování dětí do přípravných tříd. Od školního roku 2017/2018 se v přípravných třídách mohou vzdělávat

⁴ *Regionální školství: Pedagogičtí pracovníci; Ústavní a ochranná výchova: redakční uzávěrka.* ÚZ. [2005]. Ostrava: Sagit, [2005]. ISBN 978-80-7488-541-9.

⁵ HORNÁČKOVÁ, Vladimíra (ed.). *Dítě předškolního věku a jeho pedagogos: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference: 1.-3. dubna 2009, Hradec Králové.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. s.20. ISBN 978-80-7041-647-1.

⁶ Zákon č. 247/2014 Sb. § 2, o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů [cit. 2024-02-21].

⁷ Zákon č. 561/2004 Sb. § 33, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-03].

⁸ ŠMELOVÁ, Eva a PRÁŠILOVÁ, Michaela. *Didaktika předškolního vzdělávání.* Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1302-4.

⁹ PRŮCHA, J. (ed.), *Pedagogická encyklopedie*, 1. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 426. ISBN 978-80-736-546-2.

děti, u kterých je potřeba dorovnat vývoj a děti, jimž byl udělen odklad povinné školní docházky ředitelem školy. Těm dětem, kterým nebyl povolen odklad, nemohou do takové třídy nastoupit.¹⁰

„Přípravnou třídu lze zřídit, pokud se v ní bude vzdělávat nejméně 10 dětí. Ke zřízení přípravné třídy základní školy obcí, svazkem obcí a krajem je nezbytný souhlas krajského úřadu, v případě přípravných tříd zřizovaných registrovanou církví a náboženskou společností, které bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštního práva zřizovat církevní školy, souhlas ministerstva.“¹¹

Cílem přípravné třídy je poskytnutí rozvoje základních dovedností, ke kterým řadíme matematické, sociální a jazykové schopnosti. Jsou zde využívány aktivity, jež podporují hravé učení. Tím mají děti získat potřebné dovednosti a sebedůvěru pro úspěšný vstup do formálního vzdělávání v prvním ročníku základní školy.¹²

1.1.2 Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání

V dřívějších dobách byly vytvořeny programy, které byly nepřehledné a neorganizované. Po sametové revoluci a vzniku samostatného českého státu začaly vznikat závazné programy. První takový dokument byl vydán v roce 2001. Od 1. 9. 2007 se stal dokument RVP PV povinný pro všechny mateřské školy, které jsou v rejstříku MŠMT, a tím se zařadily do vzdělávacího systému České republiky. Poslední změna v RVP PV byla v září roku 2021.

RVP PV je kurikulární dokument, jenž stanovuje základní cíle a obsah předškolního vzdělávání v České republice a je rozdělen do 14 kapitol.

Předškolní vzdělávání se snaží dětem nabídnout příjemné prostředí, ve kterém budou mít pocit bezpečí a nebude mít problém vyjádřit své vlastní myšlenky a názory. Jedním z nejdůležitějších faktorů je individuální přístup ke každému dítěti a jeho potřebám. RVP PV určuje směry pro rozvoj dětí v předškolním vzdělávání. Cíle předškolního vzdělávání jsou rozděleny do čtyř kategorií:

¹⁰ Zákon č. 561/2004 Sb. § 47, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-02-21].

¹¹ Zákon č. 561/2004 Sb. § 47, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-03].

¹² BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 2. vydání. Ilustroval Richard ŠMARDA. Moderní metodika pro rodiče a učitele. Brno: Edika, 2015. ISBN 978-80-266-0658-1.

- Rámcové cíle
- Dílčí cíle
- Dílčí výstupy
- Klíčové kompetence

Vzdělávací oblasti RVP PV jsou široké tematické oblasti, které se zaměřují na vzdělávání a rozvoj žáků. Jsou sepsány tak, aby jim porozuměl každý učitel bez jakéhokoliv problému a mohl s nimi nadále pracovat. Zahrnuje dílčí cíle, očekávané výstupy a vzdělávací nabídku.¹³

1.1.3 Klíčové kompetence Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání

Klíčové kompetence jsou předpokládané vědomosti, dovednosti, schopnosti, hodnoty a postoje, které člověk potřebuje k úspěšnému fungování v moderní společnosti. Je na ně kladen velký důraz, avšak jejich osvojování trvá určitou dobu. Klíčové kompetence se během let vzdělávání stávají složitějšími a některých dosáhneme až v průběhu života. Je potřeba, aby již dítě v útlém věku začalo osvojovat klíčové kompetence, protože je to významný krok pro přípravu na vstup do základního vzdělávání a později i pro celoživotní učení.

Klíčové kompetence předškolního vzdělávání:

1. Kompetence k učení
2. Kompetence k řešení problémů
3. Kompetence komunikativní
4. Kompetence sociální a personální
5. Kompetence činnostní a občanské¹⁴ (RVP PV, 2021, s.11)

¹³ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online]. Praha, 2021. [cit. 2024-01-03]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-3>

¹⁴ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online]. Praha, 2021. [cit. 2024-01-03]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-3>

1.2 Primární vzdělávání

Primární vzdělávání je prvním stupněm povinného vzdělávacího systému. V České republice jsou to základní školy, které nabízí devítiletou povinnou školní docházku. Tuto instituci navštěvují žáci ve věku od šesti do patnácti let. Základní vzdělávání lze uskutečnit v základních školách plně organizovaných nebo ve školách neúplně organizovaných. V plně organizovaných školách lze nalézt 1.- 9. ročník, zatímco do neúplně organizovaných řadíme školy, které mají pouze možnost prvního stupně či malotřídní školy.¹⁵

Cílem základního vzdělávání dle školského zákona, jenž byl schválený v září 2004 s platností od 1. ledna 2005, je poskytnutí pevného základního vzdělání a přípravy na další fázi vzdělávacího profesního života. Žáci se učí komunikovat a spolupracovat, chránit své zdraví, být ohleduplní a tolerantní k lidem okolo sebe. Základní vzdělávání také podněcuje žáky k tvořivému a logickému uvažování a umožňuje si osvojit různé strategie učení, pomáhá žákům se dobře orientovat v digitálním prostředí.¹⁶

1.2.1 Základní škola

Základní škola je instituce, která odpovídá prvnímu a druhému stupni ISCED (International Standard Classification of Education). Jedná se o mezinárodní standardní klasifikaci vzdělání, jež patří do rodiny ekonomických a sociálních klasifikací Organizace spojených národů (OSN).¹⁷ Jejím zřizovatelem je příslušná obec, stát, církev nebo může být škola soukromá.¹⁸

Struktura základního vzdělávání v České republice je rozdělena na první stupeň (primární úroveň) a druhý stupeň (nižší sekundární úroveň). Do primární úrovně jsou zahrnuty ročníky jedna až pět, do nižší sekundární úrovně to jsou šesté až deváté ročníky.¹⁹

¹⁵ TRNKOVÁ, Kateřina; KNOTOVÁ, Dana a ŠKARKOVÁ, Lucie. *Malotřídní školy v České republice: malotřídky*. Brno: Paido, 2010. str. 12. ISBN 978-80-7315-204-8.

¹⁶ Zákon č. 561/2004 Sb. § 44, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-04].

¹⁷ Eurostat *Statistics Explained* [online]. 2023. [cit.2024-01-04]. ISSNedcx 2443-8219. Dostupné z: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED))

¹⁸ DVOŘÁK, Dominik. *Česká základní škola: vícepřípadová studie*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1896-8.

¹⁹ SPILKOVÁ, Vladimíra. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Pedagogická praxe. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-942-9.

Zahájení povinné školní docházky je započato vstupem žáka do prvního ročníku základní školy. Věkové rozpětí žáků je maximálně 5-7 let. Někteří žáci mohou nastoupit do primárního vzdělávání předčasně, a to za podmínek pozitivního vyjádření školského poradenského zařízení a vyšetření odborného lékaře. Naopak některým je doporučen pedagogicko-psychologickou poradnou odklad školní docházky.²⁰

V našem státě je možno po úspěšném ukončení 5. či 7. ročníku základní školy přejít na víceleté gymnázium nebo osmiletou konzervatoř. Toto je umožněno pouze na základě úspěšně vykonaného přijímacího řízení, které se skládá z didaktického testu z českého jazyka a matematiky. Na konzervatoři je to taktéž doplněno o talentové zkoušky.²¹

1.2.1.1 Typy základních škol

Městská škola

Je to typ školního zařízení, které se nachází ve městě a obvykle se vyskytuje v okolí centra. Slouží nejčastěji obyvatelům dané oblasti. Vzdělávací programy jsou často ovlivněny místními společenskými, kulturními a ekonomickými faktory.²²

Charakteristickým rysem může být pestřejší socioekonomický kontext, různorodost studentů a širší nabídka mimoškolních aktivit. Díky městskému prostředí mají školy lepší přístup ke vzdělávacím zdrojům, což může kladně ovlivnit způsob výuky pro studenty.²³

Takové školy bývají rozsáhlejší, navštěvuje je více žáků, kteří mezi sebou nemají tak blízké vztahy. Školy jsou dobře materiálně vybaveny, ve většině případů disponují vlastní družinou, klubem, jídelnou, tělocvičnou či sportovištěm.²⁴

Vesnická škola

Vesnická škola se nachází na venkovském prostředí. Školy bývají většinou menší a slouží potřebám místní komunity. Školy na vesnici často tvoří centrum pro společenství a

²⁰ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Šesté, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1228-7.

²¹ Zákon č. 561/2004 Sb. § 61, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-02-20].

²² GRECMANOVÁ, Helena. *Klima školy*. Edukace (Hanex). Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-010-3.

²³ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 3., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X.

²⁴ GRECMANOVÁ, Helena. *Klima školy*. Edukace (Hanex). Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-010-3.

poskytují vzdělávání dětem z blízkého okolí. Jelikož na vesnici není tak velký počet obyvatel, jsou školy charakterizovány bližšími vztahy mezi učiteli, žáky a jejich rodinami.²⁵

Vesnickou školu navštěvuje méně žáků než ve městě, avšak neplatí, že by školy byly hůře materiálně vybaveny. V době, kdy k nám přichází mnohem více žáků ze zahraničí, například z Ukrajiny kvůli válečnému konfliktu, dochází na takových školách i k lepší integraci takových žáků. O takovém příkladu mluvil Karel Handlír, ředitel základní školy z Krnova na konferenci Lepší škola.²⁶

Malotřídní škola

Malotřídní školy se běžně vyskytují v menších komunitách, obcích s nízkým počtem obyvatel. Jsou to školy s jednou, dvěma, maximálně třemi třídami. Ve třídách se nachází menší počet žáků a obvykle to znamená, že každá učebna zahrnuje různé věkové kategorie. V České republice lze malotřídní vzdělávání provozovat pouze na prvním stupni.²⁷

Ve školském zákoně však název malotřídní škola ukotven není. O malotřídních školách se tak dozvídáme například z vyhlášky č. 48/2005 Sb. „*Na prvním stupni školy lze do jedné třídy zařadit žáky z více než jednoho ročníku prvního stupně. Na druhém stupni školy nelze do jedné třídy zařadit žáky z více než jednoho ročníku druhého stupně. Do jedné třídy nelze zařadit žáky prvního a druhého stupně.*“²⁸

Tato vyhláška také obsahuje přesné počty žáků na jednotlivé třídy

- a) *školy tvořené jednou třídou 10 žáků,*
- b) *školy tvořené dvěma třídami průměrně 12 žáků,*
- c) *školy tvořené třemi třídami průměrně 14 žáků,*
- d) *školy tvořené čtyřmi a více třídami průměrně 15 žáků.*²⁹

²⁵ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 3., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X.

²⁶ POLANDESKÁ, Jitka. *Venkovská škola bývá vnímána jako horší než městská, ale je to přežitý stereotyp*. EDUin [online]. 2022. [cit. 2024-01-04]. Dostupné z: <https://www.eduin.cz/clanky/venkovska-skola-byva-vnimana-jako-horsi-nez-mestska-ale-to-je-prezity-stereotyp-rika-socialni-geografka/>

²⁷ TRNKOVÁ, Kateřina; KNOTOVÁ, Dana a ŠKARKOVÁ, Lucie. *Malotřídní školy v České republice: malotřídky*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8.

²⁸ Vyhláška č. 48/2005 Sb. § 5, o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-06].

²⁹ Vyhláška č. 48/2005 Sb. § 4, o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-06].

V malotřídní škole je výuka organizována tak, aby reflektovala různorodé potřeby a dovednosti žáků. Je kladen důraz na individuální přístup k jednotlivcům a vzájemnou spolupráci učitele a žáka. Vztahy v malotřídní škole bývají bližší a vřelejší než například ve školách městských.³⁰

1.2.2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Primární vzdělávání má stejně jako předškolní vzdělávání svůj rámcový vzdělávací program. Celý název je Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV). První znění dokumentu vyšlo v roce 2005. Hlavním důvodem vzniku byla podpora škol ve změnách ve vzdělávání.³¹

„Kurikulum na základní škole by se mělo zcela sestávat z pojmů, dovedností a postojů nebo hodnot, které si můžou osvojit přímou zkušeností.“³²

Jedná se otevřený dokument, který je přístupný na stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Dokument navazuje obsahem na RVP PV. Poslední aktualizace dokumentu byla provedena v roce 2023, kdy změny zohledňují zejména speciálně potřeby žáků cizinců, kteří se na českých školách objevují častěji, než tomu bylo v minulých letech.³³

Cílem dokumentu je poskytnout jednotný vzdělávací základ pro žáky na daném stupni vzdělávání. RVP PV je sepsán na 165 stran. Celý dokument je rozdělen na 4 celky.³⁴

³⁰ TRNKOVÁ, Kateřina; KNOTOVÁ, Dana a ŠKARKOVÁ, Lucie. *Malotřídní školy v České republice: malotřídky*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8.

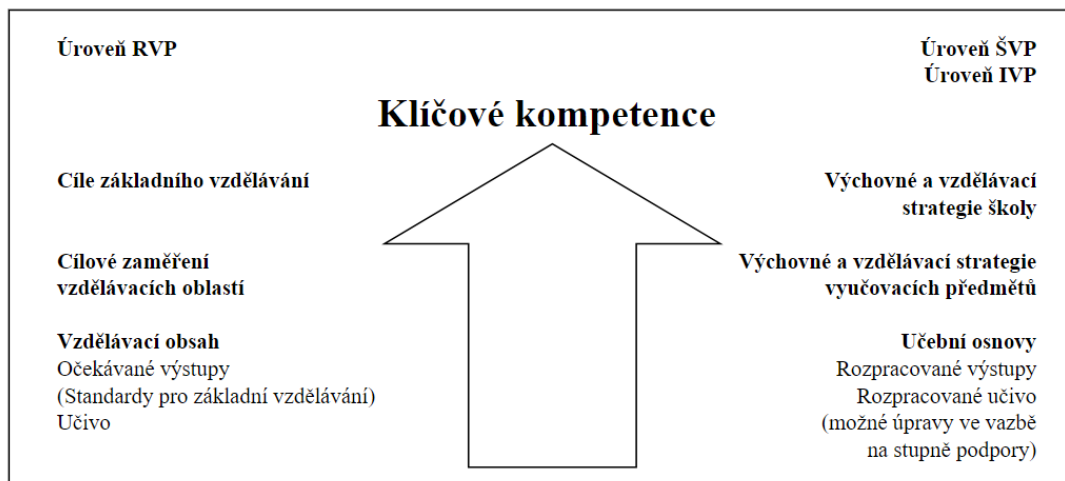
³¹ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2021, [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>

³² KOVALIK, Susan a OLSEN, Karen D. *Integrovaná tematická výuka: model*. Vzdělávání pro 21. století. Kroměříž: Spirála, 1995. s.14. ISBN 80-90-1873-0-7.

³³ Edu.cz. *RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

³⁴ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2021. [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>

Část A řeší vymezení kurikulárních dokumentů, tendence ve vzdělávání a principy RVP. Část B charakterizuje povinné školní vzdělávání. Část C je zaměřena na cíle základního vzdělávání, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti, průřezová témata a rámcový učební plán. Část D pojednává o žácích se speciálními vzdělávacími potřebami a o strukturách školních vzdělávacích plánů.³⁵

Obrázek 1- Směřování k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků (RVP ZV, s.15)

1.3 Školní vzdělávací program

Školní vzdělávací program (dále jen ŠVP) je strukturovaný plán, jenž obsahuje vzdělávací aktivity a cíle. Jedná se o kurikulární dokument, který definuje obsah, metodiku, cíle vzdělávání v souladu se školními a vzdělávacími politikami, pedagogickými principy a potřebami studentů. Tento program si vytváří každá škola sama a je v souladu s národními vzdělávacími standardy. Je schvalován ředitelem školského zařízení a musí být veřejně přístupný. Program zajišťuje, aby vzdělávání bylo účinné, odpovídající potřebám studentů a společnosti.

„Školní vzdělávací program vydává ředitel školy nebo školského zařízení. Školní vzdělávací program ředitel školy nebo školského zařízení zveřejní na přístupném místě ve škole nebo školském zařízení; do školního vzdělávacího programu může každý nahlížet a pořizovat si

³⁵ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha, 2021. [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>

*z něj opisy a výpisy, anebo za cenu v místě obvyklou může obdržet jeho kopii. Poskytování informací podle zákona o svobodném přístupu k informacím tím není dotčeno.*³⁶

ŠVP by měl zahrnovat:

- *Cíle a obsah vzdělávání* – stanovuje hlavní cíle a očekávané výstupy pro studenty různých věkových kategorií
- *Obsah vzdělávání* – uvádí, jaké dovednosti, témata budou ve škole rozvíjeny a vyučovány (český jazyk, matematika, ale také umění, sport, etika atd.)
- *Metody výuky* – popisuje druhy metod, jimiž budou učitelé vyučovat a jakým způsobem budou žáci zapojeni do vzdělávacího procesu (frontální výuka, projektová či kooperativní výuka, využití digitálních technologií, ...)
- *Hodnocení a evaluace* – stanovuje způsoby a kritéria, jakými budou žáci hodnoceni a jakým způsobem bude probíhat vyhodnocování dosažení vzdělávacích cílů (testy, prezentace, referáty, portfolia, průběžné hodnocení, slovní hodnocení, ...)
- *Individuální podpora* – některé programy zahrnují ve svém obsahu také opatření pro individuální podporu žáků se specifickými potřebami, včetně speciálních vzdělávacích potřeb, nadaných žáků, žáků se specifickými poruchami učení
- *Spolupráce s partnery školy* – popisuje způsoby, jakými způsoby budou rodiče zapojeni do vzdělávacího procesu, spolupráce na projektech, organizaci akcí a pravidelné komunikaci s učiteli.³⁷

³⁶ Zákon č. 561/2004 Sb. § 5, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-03-26].

³⁷ Zákon č. 561/2004 Sb. § 5, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-03-25].

2 Zahájení povinné školní docházky

Vstup do základní školy je pro dítě velmi náročný a důležitý životní mezník. Z malého dítěte se stává školák a život plný hraní se mění na život s mnoha povinnostmi. Žák se musí přizpůsobit novému prostředí, novému společenskému postavení, náročnějšímu režimu. Bude se muset naučit respektovat pravidla a autority, které jsou se základní školou spjaté.³⁸

Povinné školní vzdělávání je období nástupu dítěte do základní školy, které je dáno školským zákonem. V České republice dítě nastupuje zpravidla do prvního ročníku základního vzdělávání v šesti letech. Toto vzdělávání trvá devět let, kdy žák ukončí devátý ročník základního vzdělávání a odchází na střední odborné školy, střední školy, gymnázia či konzervatoře. V některých evropských zemích je to odlišné, například v Estonsku, Polsku či Slovensku trvá povinné školní vzdělávání pouze 8 let, zatímco v Belgii, Francii nebo Portugalsku trvá povinné vzdělávání více než 11 let.³⁹

Nabízí se také možnost plnit povinnou školní docházku v zahraniční škole, která se nachází na území České republiky. Škola má zvolený zahraniční vzdělávací program, podle něhož žáky vzdělává. Další možností je navštěvovat zahraniční školy mimo území českého státu. Na takových školách je žákům umožněno individuální vzdělávání. Pokud žák působí na některé z těchto škol, musí být zároveň zapsán ve spádové škole dle místa trvalého bydliště nebo škole, která je uvedena v rejstříku školských zařízení.⁴⁰

2.1 Příprava dětí k zahájení povinné školní docházky

Děti v mateřské škole se připravují na vstup do základní školy. Tato příprava se objevuje v každodenních činnostech, ačkoliv ve školním vzdělávacím programu nemusí být přesně definována. Předškoláci si během těchto aktivit osvojují koordinaci pohybů hrubé i jemné motoriky pomocí grafomotorických cvičení a uvolňovacích cviků. V rámci senzomotorické koordinace pracují s různými materiály, stavebnicemi, výtvarnými potřebami. K rozvoji přispívají také sportovní aktivity, mezi které řadíme cviky s míčem, základy gymnastiky, plavecký a lyžařský výcvik, bruslení, návštěvu dopravních hřišť, kde se mimo

³⁸ BENÍŠKOVÁ, Tereza. *První třídou bez pláče*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. s.168. ISBN 978-80-247-1906-1.

³⁹ Evropská komise/EACEA/Eurydice, 2019. *Povinné vzdělávání v Evropě 2019/20. Eurydice – Fakta a čísla*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. ISBN 978-92-9484-146-9.

⁴⁰ DANDOVÁ, Eva, KROPÁČKOVÁ, Jana, NÁDVORNÍKOVÁ, Hana. *Školní zralost a odklady školní docházky*. Školní zralost. Praha: Raabe, 2018. s.132. ISBN 978-80-7496-373-5.

jízdy na kole či tříkolce seznamují také se základy silničního provozu. Zdokonalují svou paměť a myšlení prostřednictvím písniček a říkadél. Klade se důraz na komunikaci, do které spadá rozvoj řeči, správné vyjadřování svých myšlenek a názorů. Učí se samostatnosti, do níž se řadí hygienické návyky, oblékání. Děti si vytváří nové sociální skupiny, odpoutávají se od rodiny, která je pro ně od narození skupinou primární. Nedílnou součástí přípravy dítěte na školní docházku je rodina, která dítě pozitivně motivuje. Rodina by měla ctít roli učitele, dbát na vzájemnou spolupráci. Předchází se tím případným nedorozuměním a negativních postojů dítěte ke škole.⁴¹

2.2 Zápis do prvního ročníku

Pro konání zápisu do základní školy jsou pevně daná pravidla a podmínky, jež určuje školský zákon. Přesné znění zákona 561/2004 Sb. §36: „*Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad.*“⁴²

Zápisy do prvních ročníku probíhají v období stanoveném školským zákonem. V letošním roce proběhly od 1. dubna do 30. dubna 2024. Přesný datum si již určí ředitel dané základní školy.

Proces zápisu do první třídy základní školy probíhá v několika krocích:

- 1) Informace od školy – škola musí poskytnout informace o termínech zápisu, potřebných dokumentech a požadavcích na dítě. Informace zveřejní ředitel ve většině případů na webových stránkách školy.
- 2) Vyplnění přihlášky – rodiče, kteří chtějí své dítě zapsat k povinnému vzdělávání, musí vyplnit přihlášku, ve které budou uvedeny základní informace o dítěti (jméno, adresa, datum narození). Žádost mohou rodiče doručit několika způsoby, a to buď do datové schránky školy, e-mailem, poštou, nebo osobním předáním ve školské instituci.
- 3) Doklady a potvrzení – ředitelé základních škol mohou vyžadovat taktéž dokumenty jako je rodný list dítěte, očkovací průkaz či potvrzení o předchozím vzdělávání.

⁴¹ KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4435-3.

⁴² *Regionální školství: Pedagogičtí pracovníci; Ústavní a ochranná výchova: redakční uzávěrka*. ÚZ. [2005]. Ostrava: Sagit, [2005]. ISBN 978-80-7488-541-9.

- 4) Lékařská prohlídka – povinností rodiče je navštívit se svým dítětem pediatra, který ověří, zda je dítě způsobilé k účasti ve školském zařízení.
- 5) Společenská událost – cílem je motivace dítěte na školní docházku. Učitel pozoruje dítě při různých činnostech, aktivitách, které jsou v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. Dále vede učitel s budoucím žákem rozhovor v délce trvání maximálně 20 minut, což je doba, kterou je schopno se dítě plně soustředit.
- 6) Schůzky s rodiči – některé školy pořádají schůzky s rodiči nových žáků, aby se seznámili, představili jim školu, vzdělávací programy a cíle a předali jim důležité informace o prvním ročníku základního vzdělávání.
- 7) Potvrzení o přijetí/nepřijetí – ředitelé školy vyhodnotí přihlášku dítěte a v zákonném termínu zašlou rodičům budoucího žáka rozhodnutí o přijetí/nepřijetí ke studiu.⁴³

Zápis si každá škola vytváří dle svého uvážení, avšak musí splňovat zadaná kritéria. Lze se řídit podle některých autorů. Učitel by se měl podle Beníškové zaměřit na:

- Znalost celého jména, věku a adresy
- Rozeznávání barev
- Poznávání některých písmen
- Správnost mluvy během rozhovoru (logopedické vady, slovní zásoba)
- Přednes básničky nebo písničky
- Vyjmenování početní řady a následné počítání do 10
- Orientaci v prostoru (nahore, dole, vlevo, vpravo, včera, dnes)
- Pojmenování základních geometrických útvarů
- Kresbu (držení tužky, kresba člověka)
- Celkové chování dítěte (temperament, vztah k autoritě)⁴⁴

⁴³ MŠMT. *Informace k organizaci zápisů k povinné školní docházce* [online]. 2023. [cit. 2024-01-06]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/informace-k-organizaci-zapisu-k-povinne-skolni-dochazce?highlightWords=povinn%C3%A9+%C5%A1koln%C3%AD>

⁴⁴ BENÍŠKOVÁ, Tereza. *První třídou bez pláče*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. s.168. ISBN 978-80-247-1906-1.

2.3 Odklad povinné školní docházky

Pro vstup do základní školy je velmi důležité, aby dítě bylo vyzrálé a dostatečně připravené. Během předškolního vzdělávání je důležité, aby rodiče komunikovali s pedagogy mateřských škol. V některých případech se může stát, že společně mohou dojít k názoru, že dítě na vstup do základní školy není dostatečně vývojově zralé či připravené a bude požádáno o odklad povinné školní docházky. Závazným se stává až podání samotné žádosti o odklad, která se zasílá do rukou ředitele dané školy.⁴⁵

Odklad je častou záležitostí u dětí, které se narodily v letních měsících, jež v kalendářním roce dovršily šesti let. V dnešní době se taktéž můžeme setkat s odkladem školní docházky z vůle rodičů, kteří chtějí „prodloužit“ dětství svým ratolestem delším pobytem v mateřské škole.⁴⁶

K odkladu povinné školní docházky může dojít z několika důvodů:

- Dítě není dostatečně psychicky vyzrálé
- Dítě není dostatečně tělesně zralé
- U dítěte se projevují zdravotní problémy⁴⁷

„Není-li dítě po dovršení šestého roku věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte do 31. května kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení nebo odborného lékaře a odborného lékaře nebo klinického psychologa. Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku.“⁴⁸

Během zápisu může dojít k rozhodnutí pedagoga základní školy, že dítě není dostatečně připravené na vstup do školského zařízení a doporučí odklad školní docházky. Může dojít také k dodatečnému odkladu, kdy učitel během prvního pololetí školního roku zjistí, že dítě není

⁴⁵ ANDOVÁ, Eva; KROPÁČKOVÁ, Jana; NÁDVORNÍKOVÁ, Hana; PRAVCOVÁ, Daniela a PŘÍKAZSKÁ, Irena. *Školní zralost a odklady školní docházky*. Školní zralost. Praha: Raabe, 2018. ISBN 978-80-7496-373-5.

⁴⁶ PRŮCHA, J., KOŤÁTKOVÁ, S., 2013. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. 1. vyd. Praha: Portál. s.188. ISBN 978-80-262-0495-4.

⁴⁷ ANDOVÁ, Eva; KROPÁČKOVÁ, Jana; NÁDVORNÍKOVÁ, Hana; PRAVCOVÁ, Daniela a PŘÍKAZSKÁ, Irena. *Školní zralost a odklady školní docházky*. Školní zralost. Praha: Raabe, 2018. ISBN 978-80-7496-373-5.

⁴⁸ Zákon č. 561/2004 Sb. § 37, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-10].

tělesně či duševně vyspělé. Ředitel školy může společně se souhlasem zákonného zástupce dítěte odložit plnění povinné školní docházky o jeden rok.⁴⁹

„Výzkumy ukázaly, že ty děti, které se před nástupem do školy jevíly jako nezralé a jejichž rodiče s odkladem školní docházky souhlasili, byly po roce v mateřské škole ve všech sledovaných funkcích vyspělejší a výkonnější. To znamená, že odklad jim prospěl.“⁵⁰

2.4 Školní prostředí

Pro vzdělávání je jedním z nejdůležitějších faktorů školní prostředí. Má vliv na vzdělávání a celkový rozvoj žáků, proto je velmi důležité na něj klást velký důraz. Ovlivňuje chování žáků, průběh a výsledky učení. Žák by se měl cítit příjemně a milován, aby chodil do školního zařízení rád. Prostorů působí jen na žáky, ale také na učitele a ostatní pedagogické i nepedagogické pracovníky základní školy. Dalo by se říci, že vlivně působí na celou existenci školy.⁵¹

Je to objektivní obraz, jenž se promítá v prožívání, vnímání lidí, kteří jsou jeho součástí. Tvoří jej spousta faktorů:

- 1) Třídy a budovy – první dojem hraje velkou roli. Dobře vypadající škola, ve které se nachází spousta tříd, které jsou uzpůsobeny vzdělávání žáků daného ročníku a vybavení podporující efektivní vzdělávání.
- 2) Materiální vybavení – moderní digitální vybavení, sportoviště, laboratoře, knihovny, stravovací prostory.
- 3) Učební pomůcky – zajištěný přístup k alternativním vzdělávacím pomůckám, jako jsou například sbírky, knihy, didaktické hry.
- 4) Pedagogický sbor – pro kvalitní vzdělávání je potřebný také dobře kvalifikovaný tým, který se vzájemně podporuje, pomáhá si a napomáhá k dosažení vzdělávacích cílů.
- 5) Spolužáci – stmelení kolektivu, vzájemná podpora a respekt.⁵²

⁴⁹ Zákon č. 561/2004 Sb. § 37, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-10].

⁵⁰ SPÁČILOVÁ, Hana. *Pedagogická diagnostika v primární škole*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. s.69. ISBN 978-80-244-2264-0.

⁵¹ KANTOROVÁ, Jana a GRECMANOVÁ, Helena. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II. Vzdělávání*. Olomouc: Hanex, 2010. ISBN 978-80-7409-030-1.

⁵² GERŠICOVÁ, Zuzana a HLÁSNA, Slávka. *Sociální klima třídy v edukačnej teorii a praxi*. Librix.eu. Brno: Tribun EU, 2013. ISBN 978-80-263-0389-3.

- 6) Bezpečnost – pro žáky je taktéž důležité bezpečné prostředí, nacházet se mezi lidmi, kteří se navzájem respektují, věří si a pomáhají.
- 7) Školní kultura – příjemná a podporující atmosféra ve škole, která klade důraz na podporu a respekt vytváří pozitivní školní kulturu.
- 8) Mimoškolní aktivity – možnost návštěv mimoškolních aktivit, kroužků a organizací přispívá ke komplexnosti školního prostředí.⁵³

⁵³ ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2742-4.

3 Psychologická charakteristika žáka

Psychologická charakteristika žáka je dalším faktorem ovlivňujícím vstup do základní školy. Závisí na spoustě aspektů – motivaci, osobnosti, učebních preferencích či sociálních vztazích. Každý člověk je jedinečný, proto je vybaven různými dovednostmi, schopnostmi, hodnotami a postoji, zároveň má individuální potřeby na vzdělávání.⁵⁴

3.1 Období mladšího školního věku

Období mladšího školního věku se připisuje vstupu dítěte do prvního ročníku základní školy. Psychoanalýza označuje toto období jako latenci.⁵⁵ Obvykle se datuje od 6-7 let do 11 let života dítěte. Langmeier popisuje toto období jako věk střízlivého realismu. Dítě je zaměřeno pouze na svět, jaký v reálu opravdu je a snaží se ho pochopit. Na začátku etapy je dítě závislé na dospělé osobě, na konci období se již osamostatňuje a je více kritické k autoritám.⁵⁶

Tělesný a pohybový rozvoj

Tělesný rozvoj bývá u pohlaví rozdílný. Jak je již známo, dívky dospívají a rostou v tomto období mnohem rychleji než chlapci, a právě tělesné rozdíly, hlavně výška postavy či váha, bývají viditelné. Růst je na počátku etapy zrychlený, k jeho zpomalení dochází až kolem osmého roku. V tuto dobu se zvyšuje objem srdce, hmotnost mozku, zdokonalují se činnosti svalů a pohyblivost kloubů.⁵⁷

Rozvoj motoriky se dostává do klidového stádia. Zlepšuje se hrubá i jemná motorika, pohyby jsou koordinovanější, přesnější a rychlejší. Dochází k rozvoji tělesné síly a obratnosti, jež bývají velmi důležité ve společenském postavení mezi vrstevníky. V jemné motorice dochází ke zdokonalování modelování, stříhání, kreslení či psaní. Psaní patří mezi náročnější činnosti, protože dochází ke koordinaci více částí těla.⁵⁸

⁵⁴ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.

⁵⁵ Latence = je časový interval mezi vyvoláním akce a jejím vykonáním

⁵⁶ LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

⁵⁷ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.

⁵⁸ LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

Dítě je v tomto období pohybově aktivní, zajímá se o různé druhy sportu a motorické výkony jsou zde znatelné. Dítě se učí nebo se zdokonaluje v běhání, skákání, lyžování i plavání. Dítě by mělo být podporováno a rozvíjeno ve všech oblastech. Proto je potřeba neopomínat hry, ať už didaktické, na paměť, vnímání či pohotovost. Je důležité si vždy stanovit cíl hry.⁵⁹

Emocionální vývoj

Emoce jsou subjektivní prožitky spojené s určitým stavem mysli nebo těla. Každý člověk prožívá a vyjadřuje emoce individuálním způsobem. Hrají roli v lidském chování, rozhodování a sociálních vztazích.⁶⁰

Emocionální vyrovnanost hraje důležitou roli v úspěšné adaptaci. Dítě je schopné vyjádřit své pocity, myšlenky a postoje. Začíná rozumět, chápat a respektovat okolí, rozvíjí se vyšší city (etické, sociální, intelektové, estetické). Také dochází k útlumu projevů emocí, avšak se může stát, že zpočátku školního vzdělávání může mít problém s pocíťováním stesku, jelikož je citově velmi vázáno na rodiče, sourozence a blízké osoby.⁶¹

„Školní dítě zná radost a utrpení. U zrajícího se probouzí láska a nenávisť.“⁶²

Sociální vývoj

Mladší školní věk bývá označován jako období kolektivního života a vztahů. Nástupem do školy žákovi přibývají nové role ve společenském životě, kdy se odpoutává od rodiny a navazuje tak nové vztahy s vrstevníky. Na počátku školní docházky se stará zejména o sebe, své problémy a vlastní úspěchy. Postupem času se toto chování odbourává a jeho zájem se přesouvá na třídu jako kolektiv, kamarády. Učí se spolupráci, důvěře, respektování či toleranci ostatních. Třídní kolektiv se často dělí na skupinky, zejména dívky a chlapce. Dívky bývají ty klidnější, zatímco chlapci jsou aktivnější, nejsou schopni delší dobu setrvat u aktivit, jsou méně poslušní a často jsou ovlivněni ruchy z okolí. Děti v tomto věku prožívají své změny nálad, proto se stává, že i z nejlepších kamarádů se náhle stávají nepřátelé. Dítě si vytváří podobu své

⁵⁹ LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

⁶⁰ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.

⁶¹ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.

⁶² LIEVEGOED, B. C. J. *Vývojové fáze dítěte*. Praha: Baltazar, 1992. s.138. ISBN 80-900307-7-7.

vlastní identity. Na dítě má vliv hlavně rodina, ale i učitelé, kamarádi, spolužáci, se kterými je v každodenním kontaktu.⁶³

Vývoj poznávacích procesů

Poznávací procesy u školáka se mění, protože roste jeho aktivní činnost. Děti nechtějí být jen pozorovateli, procesu učení se chtějí také účastnit. Roli hraje motivace, přiměřenost úkolu a názorná představitost. Přístup dětí bývá realistický. Myšlení je založeno na konkrétních operacích.⁶⁴

Myšlení je mentální proces, jenž zahrnuje manipulaci s informacemi za nějakým konkrétním účelem (řešení problémů, rozhodování se). Je ovlivněno učením a činnostmi učitele. Je založeno na konkrétních operacích a do výuky je vhodné zařadit názorné pomůcky, aktivity na podporu logického uvažování. Školák dokáže roztřídit prvky dle různých kritérií, chápe množství a příčinné vztahy.⁶⁵

Vnímání je proces, díky němuž dokážeme pomocí smyslů porozumět informacím a následně je interpretovat. U vnímání dochází k největším změnám okolo pátého až sedmého roku dítěte. Přejíždí od konkrétního vnímání k všeobecnému. Dítě lépe vnímá detaily, rozlišuje tvary, analyzuje a syntetizuje, vnímá velikost písma, číslic a rozděluje celky na části.⁶⁶

Představitost je mentální schopnost vytvářet myšlenky a obrazy, které nejsou skutečné. Nabývá nejvyššího vrcholu právě v době mladšího školního věku. Dítě rozlišuje skutečnost a fantazii. Díky čtení a slohu se vrací k záměrné představitosti, která je mírně utlumena realitou.⁶⁷

Paměť je schopnost uchovávat a obnovovat již získané informace. Paměť dítěte mladšího školního věku se prohlubuje. V tomto případě velmi záleží na přístupu učitele, který se snaží o rozvoj vědomé paměti, což znamená, že pokud si potřebujeme zapamatovat konkrétní

⁶³ VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

⁶⁴ PUGNEROVÁ, Michaela. *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2019. s.49. ISBN 978-80-271-0532-8.

⁶⁵ PUGNEROVÁ, Michaela. *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2019. s.49. ISBN 978-80-271-0532-8.

⁶⁶ VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

⁶⁷ VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

věc, musíme využít rozumu. Paměť je potřeba trénovat a lze si také usnadnit zapamatování učiva například říkankami, které si člověk pamatuje mnohem snadněji.⁶⁸

Pozornost má prvořadý význam. Koncentrace pozornosti je však ovlivněna zralostí centrální nervové soustavy. Na začátku školní docházky bývá pozornost krátkodobá. Je ovlivněna rušivými elementy z okolí. Žáci bývají často vyčerpaní a unavení, což pak ovlivňuje celý proces vzdělávání. Je potřeba tedy aktivity prokládat relaxačními chvilkami, kdy je vyhrazen čas na odpočinek a motivovat žáky k následujícím aktivitám. Delším působením ve škole se délka pozornosti prodlužuje.⁶⁹

Své místo má motivace, která je zejména na prvním stupni základního vzdělávání důležitá. Motivace je komplexní a individuálně specifický jev, který je ovlivněn osobními charakteristikami, cíli a prostředím. Je klíčovým faktorem, jenž působí na lidské chování a jednání. Vnitřní motivace je touha po dosažení cílů pro osobní uspokojení a je spojena s vnitřním zájmem. Vnější motivace je ovlivněna faktory z okolí, jako jsou odměny, pochvaly, povzbuzení, dotek, obdiv. Funguje jako hnací síla k dosažení určených cílů.⁷⁰

Řeč je komunikační schopnost, která zahrnuje produkci a interpretaci zvuků. Cílem je sdělení myšlenek, pocitů nebo informací. A právě v mladším školním věku dítěte dochází k obohacení řeči. Při nástupu jsou u dětí značné rozdíly v mluvě, ať už se jedná o vyslovování či slovní zásobu. Některé děti mohou trpět poruchami řeči, které se buď pomocí logopeda zmírní, až vymizí, nebo přetrvávají nadále.

Mezi nejčastěji vyskytované poruchy řeči se řadí:

Dyslalie – je porucha výslovnosti jednotlivých hlásek, označuje se také jako patlavost

Dysfázie – problém s porozuměním a využíváním řeči či formulací myšlenek a výroků

Mutismus – jedinec má omezenou schopnost mluvy v určitých situacích, může být způsobena různými faktory

⁶⁸ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.

⁶⁹ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.

⁷⁰ VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

Rhinolalie – jedná se o snížení nebo zvýšení nosovosti v mluvené řeči, nejvíce problematická výslovnost je u písmen M, N, Ň⁷¹

V prvním a na počátku druhého ročníku si žáci osvojují řeč psanou i čtenou. Během let ve školním zařízení žákům roste slovní zásoba, složitost vět a vhodně využívají gramatické dovednosti. A taktéž v tomto období jsou významnější rozdíly mezi jednotlivci. Řeč je také velmi důležitá při adaptaci dítěte na školu, protože může mít vliv na komunikace mezi učiteli a spolužáky.⁷²

3.2 Školní zralost

Školní zralost zahrnuje soubor emocionálních, fyzických, kognitivních a sociálních dovedností, které jsou potřebné pro vstup do základní školy a pro efektivní vzdělávání. Týká se především biologického vývoje jedince. Liší se u jednotlivců a je potřeba brát ohledy na individuální rozdíly.⁷³

„V pedagogicko – psychologickém pojetí znamená školní zralost stav dítěte projevující se v takové úrovni jeho organismu, která mu umožňuje adaptaci na prostředí školy. Toto pojetí vychází z teorií vývojové psychologie, které vysvětlují, jak dítě dozrává ve své centrální nervové soustavě, ve svých mentálních schopnostech, vnímání, pozornosti, řečových a komunikativních dovednostech.“⁷⁴

3.2.1 Diagnostika školní zralosti

Diagnostika je proces, jehož cílem je stanovit diagnózu. Obvykle probíhá v oblasti zdraví, vzdělávání či techniky. Využívá se k posuzování stavu pacientů, školní zralosti, připravenosti a dalších oblastí. A právě diagnostika školní zralosti je pro vzdělávání důležitá.⁷⁵

⁷¹ DLOUHÁ, Olga. *Poruchy vývoje řeči*. Praha: Galén, [2017]. ISBN 9788074923142. [cit. 2024-01-08].

⁷² PUGNEROVÁ, Michaela. *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2019. s.49. ISBN 978-80-271-0532-8.

⁷³ DANDOVÁ, Eva, KROPÁČKOVÁ, Jana, NÁDVORNÍKOVÁ, Hana. *Školní zralost a odklady školní docházky. Školní zralost*. Praha: Raabe, 2018. ISBN 978-80-7496-373-5.

⁷⁴ PRŮCHA, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN: 80-7178-772-8.

⁷⁵ PRŮCHA, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN: 80-7178-772-8.

Je to proces posuzování připravenosti dítě na vstup do školy. Je prováděna odborně vzdělanými lidmi, jako jsou lékaři, psychologové či pedagogové. Cílem je odhalit oblasti, v nichž dítě bude potřebovat podporu a připravit ho na vzdělávání v prvním ročníku základní školy.⁷⁶

Jedním ze subjektů, které posuzují budoucího žáka, je dětský lékař. Zkoumá zejména tělesné dispozice (výška, váha), zkouší sluch, zrak, měří dítěti tlak a někdy dochází k prohlídkám některých orgánů.⁷⁷

K posouzení školní zralosti se nejčastěji využívá Orientační test školní zralosti u zápisu, který byl vypracován psychologem Jiráskem. V průběhu tohoto testu dítě musí splnit celkem tři úkoly: kresba mužské postavy, napodobení psacího písma a napodobení skupiny bodů. Zároveň součástí testu je také zkouška verbálního myšlení, kdy jsou dítěti pokládány otázky, díky nimž zjišťujeme úroveň rozumových operací. Hodnocení testu má svá kritéria, podle kterých posuzujeme, zda je dítě zralé na vstup do primárního vzdělávání.⁷⁸

Pro vstup do prvního ročníku dítě musí splňovat následující aspekty:

- Tělesný vývoj a zdravotní stav dítěte
- Emocionální zralost
- Sociální zralost
- Vypělost kognitivních procesů
- Pracovní předpoklady a návyky⁷⁹

3.3 Školní připravenost

Pojem školní připravenost je úzce spjat se školní zralostí a jdou spolu ruku v ruce. Jedná se o rozvoj osobnosti dítěte založen zejména na vnějších podmínkách, společenských činitelích a procesu učení, které jsou nezbytné pro zvládnutí vzdělávacího procesu. Je odkázána na výchovu a prostředí, v němž dítě žije nebo pobývá. Tudíž hlavními faktory, které na něj působí,

⁷⁶ BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 2. vydání. Ilustroval Richard ŠMARDA. Moderní metodika pro rodiče a učitele. Brno: Edika, 2015. ISBN 978-80-266-0658-1.

⁷⁷ BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. 3. vydání. Moderní metodika pro rodiče a učitele. V Brně: Edika, 2022. ISBN 9788026617518.

⁷⁸ JIRÁSEK, Jaroslav a TICHÁ, Vladimíra. *Psychologická hlediska předškolních prohlídek: (metodická příručka pro lékaře a sestry školní zdravotní služby)*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1968. [cit. 2024-02-26]. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:817f8d10-b9d9-11e5-b5dc-005056827e51?page=uuid:9f234fb0-c4be-11e5-aeb4-5ef3fc9bb22f>

⁷⁹ BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. 3. vydání. Moderní metodika pro rodiče a učitele. V Brně: Edika, 2022. ISBN 978-80-266-1751-8.

jsou rodina, sourozenci, kamarádi a mateřská škola. Postoj rodičů dítěte na vzdělávání se odrazí na chápání smyslu vzdělávání.⁸⁰

„Pro zvládnutí nároků spojených s rolí školáka je významná i školní připravenost. Dítě musí dosáhnout přijatelné socializační úrovně, mělo by zvládnout určité role, umět přijatelným způsobem komunikovat, respektovat běžné normy chování. V socializačním procesu má největší význam rodina, jejíž hodnoty a normy dítě přejímá. V tomto směru je důležitý i obecný postoj ke vzdělání, který ovlivňuje motivaci dítěte ke školní práci.“⁸¹

Školní připravenost je úzce spjata s adaptací na nové školní prostředí, a tomu se budeme věnovat v následující kapitole.

⁸⁰ BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 2. vydání. Ilustroval Richard ŠMARD. Moderní metodika pro rodiče a učitele. Brno: Edika, 2015. ISBN 978-80-266-0658-1.

⁸¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s.528. ISBN 80-7178-308-0.

4 Adaptace na školní prostředí

Adaptace je proces nebo také schopnost přizpůsobit se novému prostředí nebo podmínkám. Může být klíčová pro zvládnutí nových situací, překážek a dosažení úspěchu. Možnost aklimatizovat se v novém prostředí je dána výbavou člověka. Záleží na životních podmínkách jedince. Někteří se adaptují rychle a snadno, některým to naopak trvá delší čas, a je to problematičtější.⁸²

Adaptace na školní prostředí je období radikálních změn v životě dítěte. Adaptace v základní škole je snazší než v mateřské škole. Po vstupu do základní školy žák přijímá novou roli žáka. Taková role je pro žáka velmi obtížná, dítě je úzce spjato s rodinou. Nová role vyžaduje odpoutání od rodiny, osamostatnění a přijetí zodpovědnosti za některé své činy a rozhodnutí. „*Nástup do školy ovlivní socializační vývoj dítěte. Zkušenosti, které zde získá, a požadavky, s nimiž se musí vyrovnat, budou stimulovat rozvoj určitých sociálních dovedností a osobnostních zkušeností. Škola může působit jako výzva, nabídka možnosti vlastního rozvoje a sebepotvrzení, ale i jako zdroj ohrožení.*“⁸³

Dítě v tomto věku zpočátku nedokáže tak dobře ovládat své chování, bývá plačtivé, vystresované, frustrované. Toto chování lze velmi snadno ovlivnit. Dle Vágnerové je „*Chování mladšího žáka je ve značné míře závislé na aktuálních podnětech, a proto je snadno ovlivnitelné. Závisí na situaci, na aktuálních potřebách dítěte i na reakcích učitele. V mladším školním věku je třeba, aby učitel chování žáků kontroloval, reguloval a stimuloval jejich motivaci k výkonu.*“⁸⁴

Žáci se přizpůsobují celkovému chodu školy, orientaci ve škole, rozvrhu. Měli by se v prvních dnech seznámit s vrstevníky, třídním učitelem, s prostorem školy (jídelna, tělocvična, sportoviště, družina). Sociální adaptace zahrnuje interakci se spolužáky, přijetí své role a role ostatních, a také interakci s učitelem či dodržování stanovených pravidel. Zásadní rozdíl u žáků

⁸² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s.528. ISBN 80-7178-308-0.

⁸³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0181-8.

⁸⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0181-8.

nastává v momentě, kdy si uvědomí, že už si celý den nebudou moci hrát s hračkami, ale budou muset strávit několik hodin v lavici, poslouchat svého vyučujícího a plnit zadané úkoly.⁸⁵

Mezi klíčové faktory řadíme také temperament dítěte. Temperament značí povahové vlastnosti jedince. Má vliv na prožívání, pozornost, reakci na podněty a náladu. V tomto období hraje důležitou roli podpora pedagogů, kteří dodávají žákům pocit bezpečí, podpory a motivace. Adaptace není snadná a trvá delší dobu. Každý žák má odlišné potřeby, je třeba dbát na individuální přístup.⁸⁶

Podle Dařilka a Kusáka (1998) lze rozlišit děti ve škole dle temperamentu na

- Problémové dítě. Dítěti se často střídají nálady, k činnostem přistupuje negativně a pesimisticky. Obtížně se přizpůsobuje novému okolí a je často nedůvěřivé k osobám ve škole i blízkém okolí.
- Bezproblémové dítě. Dítě se snadno přizpůsobuje, má pozitivní vztah k poznávání nových lidí a situací. Jeho nálady se nemění často a na podněty reaguje kladně, bez určitých problémů.
- Pomalu se aktivizující dítě. Charakterizuje se nedůvěrou v okolí, nízkou počáteční aktivitou. Jeho nálady se často mění a dítě musí být k aktivitám motivováno, podporováno.⁸⁷

4.1 Role učitele

Učitelství je velmi náročná profese, proto se říká, že učitelem se člověk nestává, učitelem se rodí. Učitelé vnímají často své povolání jako poslání. Je to odpovědná účast na tvorbě společenského světa.⁸⁸

Význam učitelské činnosti je velmi široký. Učitelé jsou významné osobnosti v procesu výchovy a vzdělávání mládeže a dospělých lidí. Podílí se na výchově a rozvoji osobnosti

⁸⁵ LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

⁸⁶ DAŘÍLEK, Pavel a KUSÁK, Pavel. *Pedagogická psychologie*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998. ISBN 80-706-7837-2.

⁸⁷ DAŘÍLEK, Pavel a KUSÁK, Pavel. *Pedagogická psychologie*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998. ISBN 80-706-7837-2.

⁸⁸ VALIŠOVÁ, Alena; KASÍKOVÁ, Hana a BUREŠ, Miroslav. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

jedince, předávají mu vědomosti, dovednosti a návyky. Učitelé uvádějí žáky do společenského života. Předávají jim kulturní hodnoty, tradice a vzorce správného chování a jednání.⁸⁹

Dle autorů Průchy, Walterové, Mareše: „*Učitel spoluvytváří edukační prostředí, klima třídy, organizuje a koordinuje činnosti žáků, řídí a hodnotí proces učení a jeho výsledky. Významné jsou sociální role učitele v interakci se žáky, v učitelském týmu, ve spolupráci s rodiči a veřejností.*“⁹⁰

Učitel by měl být stabilní, empatický, trpělivý, podporující a měl by mít svou profesí rád. Na prvním stupni je často vzorem pro děti, proto by se i jeho osobnost měla nadále rozvíjet a získávat odborné kvalifikace v dalších odvětvích.⁹¹

Podle Valenty by měl učitel:

- Vnímat žáka individuálně
- Umět přijmout změny
- Být tvořivý
- Být vzorem pozitivní komunikace
- Neustále se vzdělávat
- Umožnit žákům podílet se na řízení vyučovacího procesu⁹²

Také v adaptačním procesu hraje učitel velkou roli. Před nástupem do prvního ročníku by se měl s dětmi seznámit, poznat jejich osobnosti, rodinné prostředí. Od počátku vzdělávání by měl být pro žáky oporou, podporovat je v jejich činnosti, prohlubovat vzájemné vztahy. V září by měl žáky seznámit s chodem školy, pravidly třídy a ostatními učiteli. Toto vše je důležité pro to, aby se žáci ve škole cítili bezpečně a byli motivováni k učení.⁹³

Učitel by měl do třídy každý den přijít s úsměvem na tváři, veškeré problémy by se měl naučit nechat přede dveřmi školy. Na začátku hodiny by měl žáky přivítat, komunikovat s nimi o zážitcích, ale i problémech. S tím také souvisí prostředí kmenové třídy, která by měla působit

⁸⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s.528. ISBN 80-7178-308-0.

⁹⁰ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška. MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

⁹¹ JANIŠ, Kamil; KRAUS, Blahoslav a VACEK, Pavel. *Kapitoly ze základů pedagogiky: studijní text*. 3. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-807041-800-0.

⁹² KASÍKOVÁ, Hana a VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogické otázky současnosti: (učební text pro studenty učitelství)*. Pedagogika (ISV). Praha: ISV. 1994. ISBN 80-85866-05-6.

⁹³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál. 2000. s. 528. ISBN 80-7178-308-0.

příjemně. Je vhodné využít pestrou výzdobu, nástěnky s obrázky. Ve třídě by se měly objevit i hračky, a to zejména v prvních třech letech vzdělávání. Vyučování by měl prokládat relaxačními chvilkami a hrami.⁹⁴

4.2 Role spolužáka

Během adaptace na školní prostředí hraje roli také spolužák. Spolužák je osoba, která navštěvuje stejnou třídu. Role spolužáka se projevuje v různých formách, záleží na kolektivu. Tato role je důležitá pro sociální a emocionální rozvoj dítěte. Dítě se stává součástí třídní skupiny, v níž mají všichni stejná práva a povinnosti. Nastávají situace, kdy je dítěti přiřazena určitá role dle oblíbenosti. Ne každý žák však dosáhne takového postavení ve třídě, které mu vyhovuje, ve kterém se cítí příjemně.

Vágnerová popisuje některé typy postavení dle vlivů a sympatií:

Vůdce třídy – tato role zahrnuje zodpovědnost za organizování a reprezentaci třídy, komunikaci s učiteli, řešení problémů ve třídě. Ideálem je, pokud se vůdcem třídy stane takový žák, který je přirozenou autoritou a má dobré komunikační dovednosti a mezilidské vztahy. Ovšem může nastat problém, kdy se vůdcem stává dítě, u něhož se objevuje agrese a násilí. Celkově tato role nebývá oblíbená a někteří žáci se mohou ve vůdci vzhlížet či se s ním porovnávat.

Hvězda třídy – osoba, která se vyskytuje v roli hvězdy třídy, bývá populární, uznávaná a velmi oblíbená. Žák bývá většinou talentovaný, přátelský, má přirozené charisma. Být hvězdou třídy často znamená mít vliv na dění ve třídě.

Dobrý kamarád – do této role se dostávají žáci, kteří nejsou vlivní v kolektivu. Tito žáci bývají hodní, spolehliví a bezproblémoví. S takovými žáky se ostatní rádi kamarádí.

Přijatelný spolužák – ten žák, který se dostane do role přijatelného spolužáka, není nějak výrazně přijímán ani odmítán ostatními spolužáky. Chová respekt k učitelům, spolužákům, dodržuje pravidla školy a je ochoten spolupracovat s ostatními. Často to bývá průměrně vzdělávající se žák.

⁹⁴ KREISLOVÁ, Zdenka. *Krok za krokem 1. třídou: školní zralost, spolupráce s rodiči, učíme se číst a psát, nápady pro celý rok*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2038-8.

Odmítaný spolužák – bývá kolektivem odmítán, a i přes to se snaží upoutat pozornost ostatních spolužáků. Většinou je to marné, protože se buď zesměšňuje, nebo ponižuje před ostatními. Někteří žáci se snaží získat přízeň uplácením.

Outsider – žák, jenž pochází ze sociálně znevýhodněné rodiny. Projevuje se odlišným chováním, neupraveným vzhledem či nedostatkem materiálních prostředků. Nemá potřebu zapadnout do kolektivu, radí se sem také žáci z odlišného kulturního prostředí.

Postižený spolužák – u tohoto žáka je příčinou špatného postavení v kolektivu jeho zdravotní stav. Postižený spolužák bývá odmítán, přehlížen nebo naopak je mu projeven soucit. V tomto případě má vliv také učitel, který by měl žáky seznámit s „odlišností“ žáka.

U žáků v mladším školním věku má spolužák menší význam než u dospívajících žáků. Žákovi je nejbližší ten spolužák, který s ním sdílí lavici. Dělí se spolu o radostné okamžiky, zážitky, ale i strasti, navzájem si pomáhají a spolupracují. Stejně tak i u ostatních spolužáků hledá pochopení a emocionální podporu. Spolužáci poskytují příležitost rozvíjet komunikační dovednosti mezi vrstevníky, budování sociálních vztahů s ostatními. Ve třídním kolektivu mají jedinci možnost setkat se s různými osobnostmi, odlišnými charakteristickými vlastnostmi a přístupy. Žák se učí respektovat odlišnosti, názory ostatních a rozvíjí tím svou toleranci. Žáci bývají často zapojeni do skupinové práce, skupinových projektů, což pomáhá k rozvoji týmové práce. Jsou si nápomocní, pomáhají si v těžších situacích, mohou navozovat pocit bezpečí. Je podstatné, aby dítě novou roli přijmulo a podařilo se mu úspěšně zvládnout veškeré náležitosti této funkce, jelikož to zvyšuje a posiluje sebevědomí dítěte.⁹⁵

4.3 Adaptační potíže

Začátek školní docházky se řadí mezi kritické období. Adaptační potíže se mohou objevit hned po vstupu do školy, nebo se projeví až za nějaký čas. Většina obtíží je dočasná a je řešena učiteli za podpory rodičů či mateřské školy. Je třeba porozumět individuálním potřebám dítěte a poskytnout prostředky ke zdolání těchto výzev. Některé děti si na novou situaci zvyknou rychle, ale pro některé to může být šok a přizpůsobit se něčemu novému je pro ně překážkou.⁹⁶

⁹⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0181-8.

⁹⁶ HIRST, Marie. JERVIS, Noni. VISAGIE, Karen. SOJO, Victor. CAVANAGH, Sarah. *Transition to Primary School: A Review of the Literature*. Commonwealth of Australia, 2011. ISBN 978-1-74241-563-5.

Adaptační obtíže mohou mít různé úrovně. Mezi ty triviální můžeme řadit například problémy orientace ve škole, nalezení vlastní třídy. Vyskytují se i závažnější problémy, za něž považujeme přípravu na vzdělávání, nepřijetí školního režimu či špatnou interakci se spolužáky. Dalším častým problémem je separace od rodičů. Žák může zažívat separační úzkost, kdy je dítě odloučeno zejména od matky. Někteří žáci mohou mít problémy s přizpůsobením se novým pravidlům a struktuře školního prostředí. Různé vzdělávací stupně vyžadují odlišné dovednosti a přístupy, a to pro některé děti může být obtížné. Adaptační potíže se mohou projevit jak fyzicky, tak i po psychické stránce. Mezi tělesné projevy zařazujeme zvracení, únavu, poruchy spánku, bolesti hlavy a břicha nebo vyšší míru nemocnosti. Psychické problémy se projevují změnami nálad, chování, vyšší agresivitou, hysterií.⁹⁷

Do třídy nám také může přijít dítě s odlišným mateřským jazykem, pak zde nastává problém s komunikací. Tato obtíž se v dnešní době vyskytuje ve školách častěji, a to zejména kvůli příchodu ukrajinských žáků do českých škol.⁹⁸

4.4 Řešení adaptačních potíží

V předchozí podkapitole jsme si uvedli příklady adaptačních potíží. Mohou být obtížné, ale existuje několik způsobů, jak s nimi pracovat.

Mezi podstatné prvky úspěšné adaptace patří:

- Podpora – poskytnutí podpory ze strany učitele, rodičů, spolužáků může pomoci dítěti se ve škole cítit více jistě a bezpečně.
- Komunikace – spolupráce, otevřená komunikace mezi školou, rodiči a žáky pomáhá identifikovat potřeby a obavy žáků a hledat jejich společné řešení.
- Sociální integrace – podpora při navazování nových vztahů, rolí, zapojování se do školních i mimoškolních aktivit pomáhá žákům cítit se součástí školního společenství.
- Posílení sebedůvěry – podpora žáků při rozvoji jejich schopností a dovedností. Povzbuzování žáků k úspěchům posílí sebedůvěru.
- Flexibilita – uznání individuálních potřeb žáků a poskytnutí různorodých možností přizpůsobení se školnímu prostředí.

⁹⁷ LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

⁹⁸ HIRST, Marie. JERVIS, Noni. VISAGIE, Karen. SOJO, Victor. CAVANAGH, Sarah. *Transition to Primary School: A Review of the Literature*. Commonwealth of Australia, 2011. ISBN 978-1-74241-563-5.

- Ovládnutí stresu – do svého života zařadit sporty, koníčky, cvičení, které pomůže odbourat myšlenky od školního prostředí a zlepší celkovou pohodu jedince.
- Smysl – objevení smyslu a motivace vzdělávání
- Trpělivost – adaptace není jednoduchý proces, je třeba zůstat trpělivým, vytrvat a většina problémů nakonec vymizí⁹⁹

4.5 Školní neúspěch

Školní neúspěch může být velmi závažným problémem pro žáka i jeho okolí. Dobré výkony jsou pro dítě důležitým faktorem, který ovlivňuje jejich profesní i osobnostní rozvoj. Žáci jsou ve škole odměňováni za své výkony zámkou nebo slovním hodnocením. Hodnocení výkonů by mělo probíhat z různých perspektiv. Ať už se jedná o úspěchy ve vzdělávání, sociální chování, osobní rozvoj nebo zapojení se do školního života. Pro žáky je důležité, aby byli oceněni kladně. Výkony žáků jsou ovlivněny různými činiteli – motivace, podpora ze strany školy a rodiny, rodinné zázemí, sociální a emocionální zdraví. Pro podporu výkonu je třeba vytvořit vhodné prostředí ve třídě, poskytovat individuální podporu pro žáky se speciálními potřebami, zajistit dostatečnou komunikaci a spolupráci mezi školou a rodinou.¹⁰⁰

Mezi příčiny školního neúspěchu bychom mohli zahrnout nedostatečné učební dovednosti, nedostatečnou motivaci, osobní problémy, specifické učební potíže nebo špatné prostředí pro vzdělávání. Pro identifikaci příčin je potřeba vyvinout individuální plán podpory, který zahrnuje:

- Posílení učebních dovedností a strategií
- Posílení emocionálního a sociálního zdraví žáka prostřednictvím podpory ze strany školy
- Zapojení rodiny a podporu komunikace mezi rodinou a školou
- Poskytování individuálního vzdělávacího plánu
- Motivační podporu a cílení na zájmy a síly žáka

⁹⁹ SLEZÁKOVÁ, T. a Anna TIRPÁKOVÁ. *Adaptácia dieťaťa na školu. Súčasné pohľady na pedagogickú teóriu a výskum*. Nitra: PF UKF, 2006. ISBN 8080509689

¹⁰⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0181-8.

Nesmíme opomínat také projev podpory a pochopení a vytvořit prostředí, ve kterém se žák bude cítit bezpečně a bude podporován při plnění daných výzev ve škole.¹⁰¹

¹⁰¹ SLEZÁKOVÁ, T. a Anna TIRPÁKOVÁ. *Adaptácia dieťaťa na školu. Súčasné pohľady na pedagogickú teóriu a výskum*. Nitra: PF UKF, 2006. ISBN 8080509689.

5 Spolupráce s partnery školy

5.1 Rodina

Mezi důležité činitele ovlivňující úspěšnou adaptaci počítáme rodinu a celkové rodinné prostředí. Již od narození na dítě působí výchova rodičů, až později na něj má vliv učitel, vrstevníci a další osoby v jeho blízkosti.¹⁰²

Rodina je sociální skupina s vysokou mírou intimity, která je složena z jednotlivců, kteří jsou spojeni citovými vztahy. Tato pouta jsou založena na příbuzenství, manželství a v dnešní době také registrovaném partnerství. Hlavním úkolem rodiny je dát dítěti základ do života, naučit ho správnému chování, návykům, předat mu životní hodnoty a zkušenosti. Poskytuje dítěti podporu, lásku, pochopení, jistotu a bezpečí.¹⁰³

Typy rodin dle funkčnosti a stavu:

Funkční rodina – zajišťují kvalitní socializační podmínky.

Funkční rodina s přechodnými, více či méně vážnými problémy – některé rodiny mají přechodné, mírné nebo závažné problémy, které mohou být způsobeny různými faktory (vnější okolnosti, individuální selhání).

Problémová rodina – v těchto rodinách často dochází k rozpadu manželství/partnerství, rozchodu rodičů. Snahou je minimalizace utrpení dítěte.

Dysfunkční rodina – rodiny se závažnými poruchami, jako jsou například psychické problémy, alkoholismus, domácí násilí. Takové rodiny vyžadují intervenci z vnějších institucí.

Afunkční rodina – nedostatek zájmu o základní potřeby dítěte může vyústit v nenávislný postoj vůči nim, zasahují zde orgány sociálně – právní ochrany dětí. Dítě může být rodičům odebráno.¹⁰⁴

V rodině probíhá tzv. primární socializace. Dítě se seznamuje se sociálním prostředím, určitými rolami ve společnosti a kulturou. To, jak rodina k dítěti přistupuje, jak ho motivuje,

¹⁰² HRUŠÁKOVÁ, Milana a KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-7239-192-5.

¹⁰³ KANTOROVÁ, Jana a GRECMANOVÁ, Helena. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II. Vzdělávání*. Olomouc: Hanex, 2010. ISBN 978-80-7409-030-1.

¹⁰⁴ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. s.280. ISBN 978-80-247-1168-3.

podporuje, projevuje city, přispívá k vytvoření sociokulturního chování. Po této fázi následuje sekundární socializace, na níž se podílí škola.¹⁰⁵

5.1.1 Spolupráce školy a rodiny

Cílem partnerství mezi rodinou a školou je vzdělávání a vychovávání dítěte. Taková spolupráce vytváří prostředí, v němž dítě lépe dosahuje cílů a dobrých výsledků. Pro prvňáka je důležitý pravidelný režim. Rodina by měla zajistit dítěti dostatečný odpočinek, pobyt na čerstvém vzduchu, jenž přispívá ke správnému fungování mozku. Dítě by mělo konzumovat pestrou stravu bohatou na vlákniny a vitamíny. Volné dny, jako jsou víkendy či prázdniny by měli využít k odpočinku a školní náležitosti tak odročit na druhou kolej.¹⁰⁶ Rodina by se měla zajímat o dění ve škole, o výsledky vzdělávání svého dítěte, vzdělávací proces. Rodiče by měli své dítě motivovat k učení, podílet se na domácí přípravě. Důležitý je klid a trpělivost. Avšak zájem by měl přicházet také ze strany školy. Učitelé by měli být rodičům podporou při výchově, nabízet odborné konzultace při řešení problémů.¹⁰⁷

Existují různé formy spolupráce:

- Kontakt učitele s rodiči – osobní kontakt, navázání přátelských vztahů, telefonické rozhovory, pravidelné konzultace.
- Zapojení do školních akcí – spoluúčast rodiny na životě školy, besedách, exkurzích.
- Publikace – získání informací o škole, jejich cílech a nabízených programech – letáky, brožury, webové stránky nebo školní časopis.
- Podpora v učení a rozvoji dítěte – programy pro rodiče a žáky, zapojení do domácí přípravy, rodič může vstoupit do výuky jako pozorovatel, nebo se může stát členem rodičovské rady (Sdružení rodičů a přátel školy).¹⁰⁸

Třídní učitel si jako první všímá určitých potíží, jež se týkají vztahů ve třídě, výkonu žáků a poruch učení. Jeho úkolem je informovat rodiče o těchto problémech, navrhnout další postupy řešení. Asistent pedagoga má na starosti žáky, kteří vyžadují individuální přístup a péči. S rodiči vede rozhovory o průběhu vzdělávacího procesu. Školní psycholog koná poradenskou,

¹⁰⁵ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. s.280. ISBN 978-80-247-1168-3.

¹⁰⁶ BENÍŠKOVÁ, Tereza. *První třídou bez pláče*. Pro rodiče. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1906-1.

¹⁰⁷ KANTOROVÁ, Jana a GRECMANOVÁ, Helena. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II*. Vzdělávání. Olomouc: Hanex, 2010. ISBN 978-80-7409-030-1.

¹⁰⁸ PRŮCHA, J., Walterová, E., Mareš, J., *Pedagogický slovník*. 5.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.

diagnostickou a konzultační činností s žáky mající specifické vzdělávací potřeby. Řeší individuální vzdělávací plán, zkoumá vztahy ve škole a nabízí individuální nebo skupinové poradenství. Výchovný poradce diagnostikuje žáky v oblasti výchovy a vzdělávání. Spolupracuje s rodiči, podílí se na kariérním poradenství, pomáhá začleňovat žáky se zdravotním postižením. Školní metodik prevence utváří preventivní programy, spolupracuje s rodiči v oblasti prevence rizikových jevů.¹⁰⁹

5.2 Mateřská škola

Mateřská škola může být součástí veřejného nebo soukromého sektoru. Veřejné mateřské školy spadají pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT), jejichž zřizovateli jsou obce, města, svazky obcí nebo ministerstva. V mateřských školách působí speciálně vyškolení pedagogové, kteří vytváří takové prostředí, jež podporuje dětský rozvoj. Mezi aktivity využívané v těchto zařízeních se řadí didaktické hry, pohybové aktivity, výtvarné činnosti, základy matematiky a jazyka. Zaměřují se také na podporu komunikace, spolupráce a respektu k ostatním dětem.¹¹⁰

5.2.1 Spolupráce základní školy se školou mateřskou

Spolupráce mezi mateřskou školou a základní školou je důležitá pro plynulý přechod dětí mezi těmito vzdělávacími institucemi. Společné úsilí může usnadnit adaptaci dětí na nové prostředí, pedagogické metody a učební cíle. Tato spolupráce může zahrnovat několik aspektů: schůzky učitelek mateřských a základních škol, předání informací o dětech, společné akce, poradenství pro rodiče, návštěvu základní školy, seznámení s budoucím třídním učitelem.¹¹¹

Není to však náročná fáze pouze pro prvňáčky, ale také pro třídní učitele prvních ročníků. Pro učitele je důležité znát, jaké dovednosti, znalosti, hodnoty si děti přináší z mateřské školy. Pokud jsou obě školy otevřené spolupráci, je vhodné si vytvořit projekt, který povede k dosažení určených cílů.¹¹²

¹⁰⁹ VALIŠOVÁ, Alena; KASÍKOVÁ, Hana a BUREŠ, Miroslav. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

¹¹⁰ ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn. Teorie a praxe II*. Olomouc: Univerzita Palackého – Pedagogická fakulta, 2006. s.160. ISBN 80-244-1373-6.

¹¹¹ ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn. Teorie a praxe II*. Olomouc: Univerzita Palackého – Pedagogická fakulta, 2006. s.160. ISBN 80-244-1373-6.

¹¹² Škola profi. POLÁŠKOVÁ, Lenka. *Spolupráce s vnějšími partnery* [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.skolaprofi.cz/33/spoluprace-s-vnejsimi-partnery-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4Eo4HAVsVtiwkyMbpTgawgskCD-vMUnwPlw/?query=spolupr%Elce&serp=>

Učitelé z mateřských škol by se měli snažit komplexně shrnout informace o dětech, které poté mohou pedagogové prvních tříd využít ve vzdělávacím procesu a adaptaci na školní prostředí. Dle mého názoru je vhodné, aby se dítě před nástupem do základní školy seznámilo s novým prostředím i budoucím třídním učitelem, a to například formou společné návštěvy školního zařízení. Dítě pak nastoupí do školy vyrovnanější a nebude to pro něho tak stresově náročné období.¹¹³

První část diplomové práce, obsahující teorii a základy pro empirickou část, je tímto uzavřena.

¹¹³ ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn. Teorie a praxe II.* Olomouc: Univerzita Palackého – Pedagogická fakulta, 2006. s.160. ISBN 80-244-1373-6.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

6 Představení empirické části

Cílem výzkumné části je zjistit průběh a úspěšnost adaptace žáků na školní prostředí v prvním ročníku základní školy v kontextu stanovených kritérií z pohledu učitelů. Byla využita kvalitativní metodologie.

Kvalitativní výzkum je zaměřen na získání hlubšího pochopení a porozumění zkoumaného souboru. Výzkumníci jsou otevření tématům a v průběhu výzkumu mění své plány na základě získaných informací od účastníků. Provádí se prostřednictvím pozorování, analýzy dokumentů či pomocí rozhovorů.¹¹⁴

Výzkum je zaměřen na adaptační procesy, využití metody během adaptačního procesu, adaptační obtíže a jejich řešení. Samotného výzkumu se účastnilo sedm základní škol, mezi nimiž byla jedna škola malotřídní.

V počátku je sestaven design výzkumu, v němž je uveden hlavní cíl výzkumu, dílčí cíle a jsou stanoveny výzkumné otázky na základě daných cílů. Dále popisuje použité metody získávání dat, charakterizuje účastníky výzkumu a etické aspekty výzkumu. Na konci empirické části jsou shrnuty a vyhodnoceny výsledky výzkumného šetření v souvislosti se stanovenými cíli.

¹¹⁴ ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

7 Design výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zjistit průběh a úspěšnost adaptace žáků v prvním ročníku základní školy v kontextu sledovaných kritérií z pohledu učitelů. Tato kritéria byla zvolena, protože jsou klíčová pro úspěšnou adaptaci žáků v prvním ročníku základní školy. Z pohledu učitelů jsou relevantní, jelikož mají přímý vliv na proces adaptace. Jsou navržena tak, aby poskytla ucelený pohled na různé aspekty adaptace žáků a umožnila zhodnocení úspěšnosti tohoto procesu.

Dílčí cíle:

- 1) Zjistit, jak učitelé aplikují adaptační program žáků v prvním ročníku.
- 2) Zjistit, jak probíhá spolupráce základní školy s mateřskou školou v oblasti adaptace.
- 3) Zjistit, jak probíhá spolupráce s rodiči žáků prvního ročníku základní školy v oblasti adaptace
- 4) Zjistit, s jakými adaptačními problémy se učitelé setkávají v prvních ročnících základní školy.
- 5) Zjistit, zda má délka učitelské praxe vliv na průběh adaptačního procesu žáků prvních tříd ZŠ.
- 6) Zjistit, zda má lokalita základní školy vliv na adaptační proces.
- 7) Zjistit, jak je adaptační období zohledněno v konkrétních školních vzdělávacích programech.

Výzkumné otázky

Po stanovení výzkumného cíle byly formulovány výzkumné otázky.

Výzkumná otázka č. 1

Jak učitelé pracují s adaptačním programem žáků v prvním ročníku?

Výzkumná otázka č. 2

Spolupracuje základní škola s mateřskou školou v oblasti adaptace, př. jak taková spolupráce vypadá?

Výzkumná otázka č. 3

Spolupracuje základní škola s rodiči žáků prvního ročníku v oblasti adaptace, př. jak spolupráce vypadá?

Výzkumná otázka č. 4

S jakými adaptačními problémy žáků se setkávají učitelé na počátku školní docházky a zda problémy přetrvávají?

Výzkumná otázka č. 5

5) Má délka učitelské praxe vliv na průběh adaptačního procesu žáků?

Výzkumná otázka č. 6

6) Má vliv lokalita školy na průběh adaptačního procesu?

Výzkumná otázka č. 7

7) Jsou do školního vzdělávacího programu zahrnuty adaptační programy?

7.1 Etické aspekty výzkumu

Na základě písemné žádosti byl ze strany vedení základních škol, které se účastnily výzkumu, udělen souhlas se zpracováním dat. Před začátkem výzkumného šetření byly učitelky seznámeny s faktem, že zjištěné informace budou použity pouze pro účely diplomové práce a účastnice výzkumu poskytly výzkumníkovi informovaný souhlas. Byla také zajištěna anonymita všech zúčastněných.

7.2 Metody sběru dat

Ve výzkumu byla využita metodologická triangulace, což je výzkumná strategie, při které se využívá více metod a přístupů pro získání dat. Umožňuje zkoumat daný jev z více perspektiv pomocí různých nástrojů.¹¹⁵ V této práci byl využit polostrukturovaný rozhovor a obsahová analýza dat. Níže jsou dané metody popsány podrobněji.

¹¹⁵ ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

Rozhovor

Rozhovor je komunikační proces, během kterého si jeden či více jedinců vyměňují verbální informace na základě stanovených pravidel a cílů. Lze ho řadit mezi základní výzkumné metody. Mezi klíčové faktory pro vedení rozhovoru patří komunikační dovednosti.¹¹⁶

Podle Dismana lze rozdělit rozhovory na tři typy:

- 1) Standardizovaný rozhovor
- 2) Nestandardizovaný rozhovor
- 3) Polostandardizovaný rozhovor

Polostandardizovaný rozhovor kombinuje prvky standardizovaného a nestandardizovaného rozhovoru. Má určitou strukturu, předem stanovené otázky, ale poskytuje zároveň prostor pro flexibilitu. Vyšetřovateli umožňuje přizpůsobit se reakcím a odpovědím účastníků. Tento přístup poskytuje bohatší a komplexnější data tím, že kombinuje výhody obou metod.¹¹⁷

Rozhovor má několik částí – úvod, jádro rozhovoru a závěr rozhovoru. V úvodní části dochází k představení se, vytvoření si příjemného prostředí. Jádro rozhovoru představuje hlavní část, kolem které je celý rozhovor postaven. Tento segment zahrnuje otázky a témata, jež jsou klíčová pro porozumění výzkumného prvku. Během této doby se snažíme získat co nejvíce potřebných informací pomocí dotazování. Závěr rozhovoru je poslední částí interakce, kde shrneme hlavní body, poděkujeme za účast a umožníme dotazovanému vyjádřit své postřehy, myšlenky. Je to důležitý moment pro uzavření spolupráce v pozitivním duchu.¹¹⁸

V polostandardizovaném rozhovoru lze použít různé typy otázek pro získání různých druhů dat.

- Úvodní otázky: Díky nim navodíme téma a zpříjemníme atmosféru
- Hlavní otázky: Jedná se o nejpodstatnější část rozhovoru, otázky vedou k získání informací, jež jsou jádrem výzkumu. Důležité je nad otázkami přemýšlet a vytvořit je tak, aby nebyly skličující pro odpovědi účastníka

¹¹⁶ MÜLLEROVÁ, Stanislava. *Komunikační dovednosti*. Liberec: Technická univerzita, 2000. s.109. ISBN 80-7083-475-7.

¹¹⁷ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002. s.374. ISBN 80-246-0139-7.

¹¹⁸ MÜLLEROVÁ, Stanislava. *Komunikační dovednosti*. Liberec: Technická univerzita, 2000. s.109. ISBN 80-7083-475-7.

- Navazující otázky: Navazují na odpovědi účastníka výzkumu, nebývají předem připraveny, vyplývají ze situace
- Ukončovací otázky: Těmito otázkami se uzavírá rozhovor, zodpovídají se otázky účastníka k tématu práce¹¹⁹

Obsahová analýza textu

Lze se setkat s pojmy jako textová analýza nebo analýza dokumentu. Kategorizace této metody, zda patří do kvantitativního nebo kvalitativního výzkumu, záleží zejména na autorovi dané metodologie. Analýza obsahu dokumentu zahrnuje důkladný rozbor klíčových prvků. Zaměřuje se na odhalení témat, obsahu dokumentu a jeho částí. Cílem je porozumění textu, dostat se k podstatě obsahu, redukovat ho a vybrat z něho nejpodstatnější informace.

Postup obsahové analýzy podle Hendla a Remra:

- 1) Vytyčení cílů obsahové analýzy
- 2) Zvolení výzkumných otázek
- 3) Výběr výzkumného vzorku
- 4) Kategorizace pojmů pro analýzu
- 5) Zpracování dokumentu
- 6) Provedení analýzy
- 7) Shrnutí¹²⁰

V případě této diplomové práce jsme se zaměřili na obsahovou analýzu školních vzdělávacích programů (dále jen ŠVP) základních škol, které se zapojily do výzkumného šetření.

7.3 Použitá metoda výběru výzkumného souboru

Účastníci výzkumu byli voleni dle kriteriálního výběru:

- základní škola v okrese Svitavy a Chrudim
- škola na vesnici
- škola ve městě
- školní vzdělávací program školy, s níž bude proveden rozhovor

¹¹⁹ MÜLLEROVÁ, Stanislava. *Komunikační dovednosti*. Liberec: Technická univerzita, 2000. s.109. ISBN 80-7083-475-7.

¹²⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

7.3.1 Metoda sněhové koule

Ve výzkumu byla pro získání účastníků volena metoda sněhové koule.

Metoda sněhové koule, někdy nazývána také jako řetězový výběr, je technika výzkumu, která je využívána zejména v kvalitativním výzkumu, zejména při sběru dat pomocí interview. Metoda spočívá v rozšiřování vzorku účastníků na základě doporučení nebo referencí od stávajících účastníků. Tato metoda umožňuje objevovat nové perspektivy, pomáhá zajistit rozmanitost. Princip metody je následovný. Během každého rozhovoru jsou účastníci požádáni o doporučení dalších osob, které by mohly být vhodné pro účast ve výzkumu. Tyto zmíněné osoby jsou osloveny a případně zapojeny do dalších rozhovorů. Tímto se rozšiřuje vzorek a je získávána bohatší škála odpovědí a názorů. Výhodou této metody je jednoduché plánování.¹²¹

7.4 Charakteristika zkoumaného souboru

Charakteristika škol

Realizace výzkumu proběhla celkově v sedmi základních školách. Cílem bylo získat data pomocí rozhovoru s třídními učitelkami prvních ročníků.

Základní škola č. 1

První oslovenou školou je vesnická škola ve vesnici s nízkým počtem obyvatel. Jedná se o koncept malotřídní školy, kde se nachází celkem 2 třídy (místnosti). V jedné najdeme žáky 1. a 3. ročníku, ve druhé žáky 2., 4. a 5. ročníku. Školou navštěvuje celkem 16 žáků. V budově školy sídlí také mateřská škola, do které chodí momentálně 12 dětí. Pracují zde čtyři pedagogičtí pracovníci a paní ředitelka, také zde využívají služby asistenta pedagoga u dítěte s poruchou autistického spektra. Malotřídní škola se nachází ve středu obce, působí velmi rodinným dojmem. Je to malá škola, v níž se mezi sebou všichni znají. Kmenová třída, ve které proběhl rozhovor, je barevně vymalována, na zdech visí pomůcky a obrázky žáků, které vytvořily

¹²¹ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

během výtvarné výchovy. Tato třída slouží v odpoledních hodinách jako školní družina, tudíž v zadní části místnosti se nachází skříň s hračkami.

Základní škola č. 2

Mezi další oslovené školy patří plněorganizovaná vesnická škola v menší obci na Chrudimsku. Ačkoliv v názvu se objevuje i mateřská škola, každá tato instituce má samostatnou budovu nacházející se v bezprostřední blízkosti. Mimo žáků z dané obce tuto školu navštěvují i žáci z okolních vesnic. V základní škole se vzdělává celkem 173 žáků, pedagogický sbor čítá 13 členů, vedení tvoří paní ředitelka s paní zástupkyní. Tato škola je tvořena z jedné budovy a přístavby, ve které se nachází školní družina, jídelna a tělocvična. Učitelka mě provedla školou, zavedla mě do specializovaných tříd pro výuku cizích jazyků. Kmenová třída je uzpůsobena potřebám žáků prvního ročníku.

Základní škola č. 3

Základní škola č.3 je městská plněorganizovaná škola, do které chodí 409 žáků. Školu vede ředitel, který má zástupce pro první i druhý stupeň. Tato škola je rozlehlejší. V areálu školy se nachází budova tělocvičny a venkovní hřiště. Základní škola žákům umožňuje se přihlásit do zájmových kroužků, do redakce časopisu. Vnitřní vybavení školy není tak pestré jako tomu bylo ve vesnických školách. Třídy jsou nápaditě vyzdobeny, vhodně jsou využity pomůcky pro vzdělávání žáků.

Základní škola č. 4

Jedná se taktéž o plněorganizovanou školu ve městě, ve kterém žije téměř 9000 obyvatel. V této škole se vzdělává celkem 714 žáků a pedagogický kolektiv čítá 57 učitelů, včetně paní ředitelky, zástupkyni pro první a zástupkyni druhý stupeň. Také tu působí zástupkyně pro inkluzi. Škola využívá mnoho pedagogických asistentů. Výuka zde probíhá dle školního vzdělávacího programu, jenž nese název „Čemukoliv se učíš, učíš se pro sebe“. Kromě hlavní budovy má škola také tzv. pavilony, ve kterých se nachází třídy školní družiny a třídy prvních dvou ročníků. Na chodbách visí diplomy dětí za školní úspěchy či fotografie ze školních akcí.

Základní škola č. 5

Základní škola označena číslem 5 se nachází asi 2 km od města. Je to úplná vesnická škola s 1. až 9. ročníkem. Školu čítá dvě budovy a navštěvuje jí okolo 150 žáků. Ti jsou nejen místní, ale také z okolních vesnic. První stupeň je složen z 5 kmenových tříd. Během velké

přestávky je žákům umožněn vstup na školní zahradu a do malé tělocvičny, čímž dochází k podpoře zdraví žáků. Vyučuje zde 21 učitelů, ředitelem školy je žena. V místnosti, ve které sídlí první ročník, je umístěn koberec a křesla určená pro relaxační chvílky.

Základní škola č. 6

Opět se jedná o plněorganizovanou městskou školu, ve které se vzdělává 315 žáků. Na této škole působí 26 učitelů, pan ředitel a paní zástupkyně, která je společná pro první i druhý stupeň. Pro žáky je zde připraveno několik zájmových kroužků, mezi něž patří keramika, míčové hry, sborový zpěv či sportovní kroužek. Od roku 2018 se škola řídí novým školním vzdělávacím plánem. Tato škola není tak rozměrná, vše se nachází v jedné budově.

Základní škola č. 7

Škola je městského charakteru a je zaměřena na rozšířenou výuku cizích jazyků, práci s výpočetní technikou a rozvoj sportovních aktivit. Většina žáků pochází z města, ve kterém se budova školy nachází. Do této školy chodí přes 500 žáků. Škola věnuje větší pozornost talentovaným a integrovaným žákům.

7.5 Charakteristika učitelů

Všichni oslovení účastníci byli ženského pohlaví, proto bude využit v charakteristice učitelů pouze pojem *učitelka*.

Učitelka č. 1

První oslovená učitelka vyučuje v malotřídní škole. Jejím vystudovaným oborem je Učitelství pro první stupeň a speciální pedagogika na Karlově Univerzitě v Praze. Učitelka působí v roli učitele osm let. Celkem odučila šest prvních tříd. První třídu navštěvují v letošním roce pouze dva žáci.

Učitelka č. 2

Učitelka pod číslem dva působí v plněorganizované vesnické škole. V pozici pedagoga je již 39 let a počet odučených prvních tříd dosahuje čísla 25. Učitelka má velké množství pedagogických zkušeností. První ročník navštěvuje 16 dětí.

Učitelka č. 3

Učitelka má vystudované český jazyk a společenské vědy. Ihned po vysoké škole nastoupila na první stupeň v plněorganizované městské škole a již zde zůstala. Její pedagogická praxe činí 24 let s tím, že odučených prvních tříd má pouze 5. V prvním ročníku letošního školního roku 2023/2024 se vzdělává 18 žáků.

Učitelka č. 4

Učitelské profesi se učitelka věnuje 13 let. Po celou dobu ji vykonává na první stupni vesnické základní školy. Počet odučených prvních tříd je nižší, rovná se číslu 2. Do první třídy chodí celkem 21 dětí.

Učitelka č. 5

Obor Učitelství pro první stupeň základní školy vystudovala učitelka na Masarykově univerzitě v Brně. Zájem o žáky na nižším stupni ji stále těší a v roli učitele působí již 14 let. Je zaměstnána v úplné městské základní škole. Celkem odučila 3 první třídy a nyní se v první třídě vzdělává 24 žáků.

Učitelka č. 6

Dotazovaná učitelka vystudovala obor Učitelství pro první stupeň na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Nyní působí v městské plněorganizované škole. Délka její učitelské praxe je 30 let, během kterých odučila 6 prvních tříd. Práce s žáky ji velmi obohacuje a naplňuje, některým svým žákům se věnuje taktéž po vyučování a doučuje je. Její třídu nyní navštěvuje 14 dětí.

Učitelka č. 7

Oslovená učitelka vystudovala Pedagogickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně se zaměřením na učitelství pro první stupeň základní školy. Jako pedagog na městské základní škole působí 28 let. S třídnictvím v první třídě se setkala třikrát. Mimo vyučování vede školní pěvecký sbor. Tento rok má ve třídě 13 žáků.

7.6 Fáze výzkumu

ROK	MĚSÍC	ČINNOST
2023	Únor	STANOVENÍ TÉMATU PRÁCE: Vstup dítěte do základní školy a adaptace na školní prostředí
2023	Listopad/prosinec	Stanovení výzkumného cíle Hledání výzkumného vzorku
2023/2024	Prosinec/leden	Stanovení výzkumných metod Žádost o realizaci výzkumu ve školách
2024	Leden/únor	Realizace výzkumu – rozhovory s třídními učitelkami prvního ročníku
2024	Únor	Analýza dat získaných v kvalitativním výzkumu
2024	Březen/duben	Interpretace výsledků – písemně

Tabulka 1- Fáze výzkumu

Zdroj: vlastní tvorba

V únoru 2023 bylo stanoveno téma diplomové práce, od podzimu daného roku byl zadán výzkumný cíl – zjistit průběh a úspěšnost adaptace žáků na školní prostředí v prvním ročníku základní školy v kontextu stanovených kritérií z pohledu učitelů. Následně došlo k vyhledávání vhodných výzkumných vzorků. Koncem roku byly stanoveny výzkumné metody a byly vytvořeny potřebné otázky k rozhovoru. V další fázi byly rozeslány do vybraných škol e-maily o spolupráci na praktické části diplomové práce. Během ledna a února roku 2024 došlo k setkání s účastníky rozhovoru. Po realizaci výzkumu došlo k analýze získaných dat dle vybraných metod a proběhla následná písemná interpretace výsledků.

8 Vlastní výzkum

Na výzkumné části práce se podílely třídní učitelky prvních ročníků z výše charakterizovaných škol. Potřebné informace byly získány pomocí polostrukturovaného rozhovoru, kdy byly připraveny zásadní otázky, které se týkaly přímo adaptačního procesu. Na počátku roku 2024 bylo osloveno deset základní škol. Před realizací rozhovoru byly rozeslány e-maily (znění zprávy viz Příloha 2), které byly adresovány ředitelům škol. První oslovenou školou se stala plněorganizovaná městská škola. Paní ředitelka i třídní učitelka byly velmi vstřícné a odsouhlasily spolupráci. Zde byla využita metoda sněhové koule, kdy učitelka prvního ročníku doporučila další dvě školy, které by se mohly stát účastníky empirické části diplomové práce. S doporučenými školami byl v krátkém čase navázán kontakt a získána pozitivní odezva na účast ve výzkumu diplomové práce. Díky této metodě byly získány kontakty na další základní školy.

Před realizací rozhovorů byl na adresu výzkumníka doručen e-mail od pana ředitele městské plněorganizované školy, že se nechtějí stát účastníky výzkumu diplomové práce. Další dvě ředitelky, jedna z úplné vesnické školy a druhá z malotřídní školy telefonovaly s tím, že kvůli dlouhodobé nemocnosti učitelů se rozhovoru též nemohou zúčastnit. Celkem do výzkumu přispělo sedm třídních učitelek prvních ročníků a rozhovory proběhly v budovách škol, v nichž učitelky působí.

8.1 Výsledky výzkumu

Rozhovory byly po informovaném souhlasu účastníků nahrávány na diktafon. Paní učitelky byly obeznámeny s tím, že výsledky budou použity pouze pro účely diplomové práce. Pro analýzu dat byl rozhovor přepsán do textové podoby a pomocí kódování a kategorizace vyhodnocen.

Kódování je součástí procesu kvalitativní analýzy a umožňuje systematicky pracovat s daty, odhalovat hlubší vzory a vztahy. Používá se pro identifikaci, kategorizaci klíčových témat.¹²²

Nejprve jsme se seznámili s daty, získali jsme povědomí o jejich obsahu. Poté došlo k identifikaci klíčových konceptů, témat a vytvoření seznamu kódů. Přepisy rozhovorů byly přečteny několikrát, proto se i kódy během analýzy měnily a doplňovaly. Samotné kódy byly seskupovány do širších kategorií dle podobnosti, a tím se organizovala získaná data.

Utvoření kategorií:

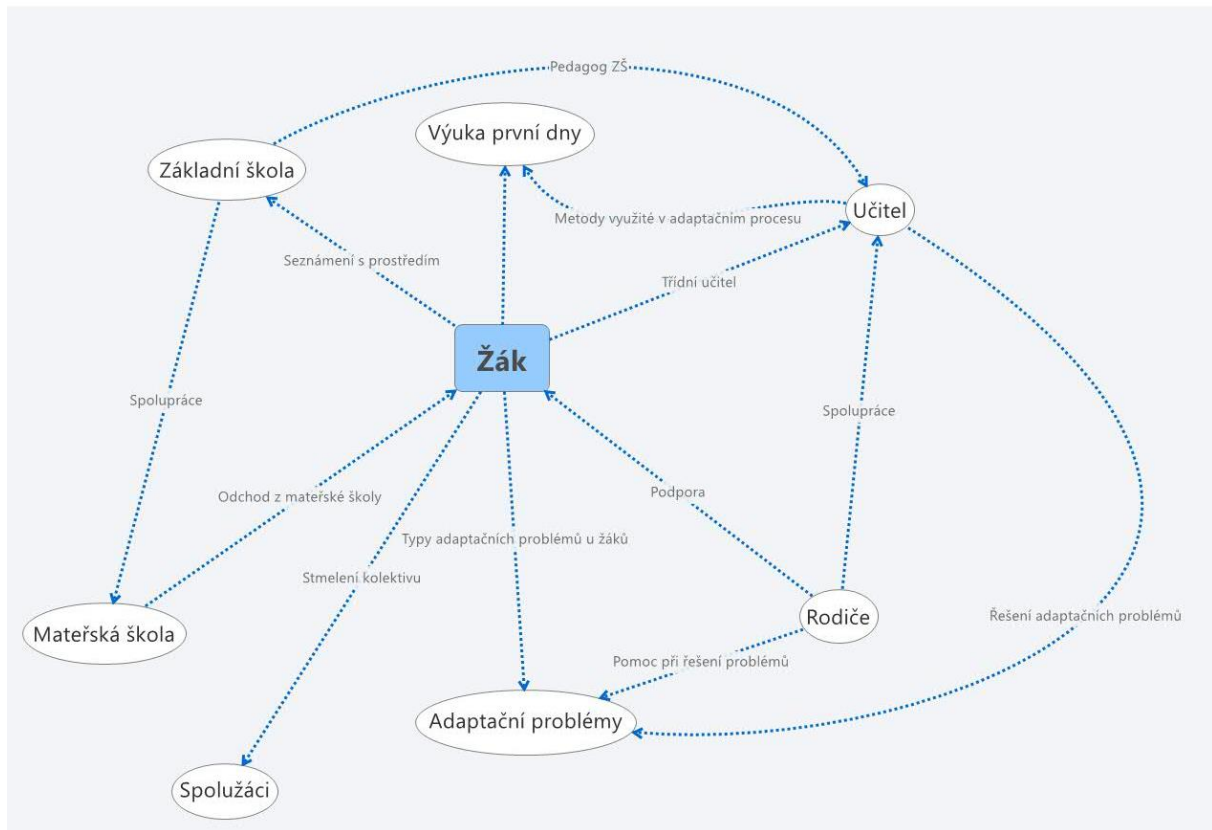
KATEGORIE	KÓDY
Praxe	délka pedagogické praxe, počet odučených prvních tříd
Seznámení se základní školou	adaptační program, návštěva školy, prohlídka budovy, chod školy, budoucí třídní učitel
První den v základní škole	Žák, slavnostní přivítání, přítomnost rodičů, zkrácená výuka, vedení obce, průběh školního roku
Stmelení kolektivu	plyšový třídní maskot, ranní rituály, komunitní kruh, rozhovory (diskuse), stmelovací hry, skupinová práce, spolužáci
Metody využití v adaptačním procesu	grafomotorická a uvolňovací cvičení, zpěv, říkanky, básničky, pohybová cvičení, rytmická cvičení, skupinové práce
Adaptační problémy	udržení pozornosti, pláč, stesk, nemluvnost, fixace na rodiče, hádky, překřikování, nízká psychická odolnost, nepřipravenost, rodinné prostředí
Řešení adaptačních problémů	učitel k dispozici, záchrana – maskot, zabavení dítěte, změna aktivity, vtáhnutí do hry, pohlazení, povzbuzení, pozitivní motivace, papírová ruka
Spolupráce (s mateřskou školou a rodiči)	návštěva školy, společné akce, třídní schůzky, pravidelný kontakt, akce školy, komunikace, konzultace
Výuka v prvních týdnech	tvorba jmenovek, tvorba pravidel, poznání školy, seznámení se spolužáky, zvelebování třídy, růst vyučovacích hodin, zážitky, dojmy, hry, procházky do přírody

Tabulka 2 - Kategorizovaný seznam kódů

Zdroj: vlastní tvorba

¹²² ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

8.2 Vztahová síť

Obrázek 2 - vztahová síť

Zdroj: vlastní tvorba

Pro lepší orientaci v kategoriích byla vytvořena vztahová síť, ve které jsou zřejmé vztahy mezi jednotlivými kategoriemi a podkategoriemi výzkumu. Tyto kategorie jsou mezi sebou vzájemně propojeny a jsou na sobě závislé. Veškeré kategorie se odvíjí od ŽÁKA. Na něho jsou navázány téměř všechny ostatní kategorie a podkategorie – rodiče, mateřská škola, základní škola, spolužáci, učitel, výuka prvních dní, adaptační problémy. Základní škola a mateřská škola jsou ve vzájemném vztahu, jelikož mezi nimi probíhá kooperace. Rodiče spolupracují s učitelem například při řešení problémů, získávání informací o průběhu školního roku či prospěchu vlastního dítěte. Učitel a první dny se propojují z důvodu využitých metod a aktivit během adaptačního procesu.

8.3 Technika vyložení karet

Pro další analýzu rozhovoru byla využita tzv. „*technika vyložení karet*“, o níž je psáno v knize od Švaříčka a Šed'ové.

Technika vyložení karet umožňuje lépe porozumět složitosti a hloubce získaných dat v kvalitativním výzkumu. Samotná technika je poměrně jednoduchá. Během čtení a po přečtení rozhovoru si zaznamenáváme informace, klíčové body, myšlenky. Po zaznamenání dat začíná třídění informací podle témat, relativních kategorií. Po seskupení dochází k analýze sesbíraných dat. Hledáme spojení, nebo naopak rozdíly ve skupinách. Následně přichází na řadu interpretace významu každé skupiny.¹²³

Praxe

Všechny učitelky mají vysokoškolské vzdělání pedagogického zaměření. Každá z dotazovaných uvedla délku své pedagogické praxe a počet odučených prvních tříd. Rozdíl v délkách pedagogické praxe je výrazný. Nejdelší učitelská praxe činí 39 let, nejkratší 8 let. Také panuje rozdíl v odučených prvních třídách, jenž se pohybuje v rozmezí od 2 do 25 tříd.

Dotazované paní učitelky uvedly a jsou přesvědčeny o tom, že již žádné problémy s adaptací nemají. Pouze jedna paní učitelka z městské školy č. 3 potvrdila skutečnost, že v její třídě stále přetrvávají problémy se dvěma dětmi a neustále hledají řešení. Děti jsou nezralé, mají špatné rodinné zázemí.

Seznámení se základní školou

Tuto kategorii vnímají téměř všechny učitelky jako zásadní. Učitelky pozitivně nahlíží na možnost seznámit se s prostředím školy, s budoucím třídním učitelem ještě před zahájením školní docházky. Pochvalují si spolupráci s mateřskou školou (dále jen MŠ), protože díky ní děti navštíví prostory základní školy, podívají se na vyučovací hodinu v první třídě. Zajímavý je koncept jedné vesnické školy č. 5, kde žáci kromě prvního ročníku navštíví také pátý ročník. Tím se seznámí s budoucí třídní učitelkou a s pomocí žáků pátého ročníku si něco hezkého vyrobí a odnáší si to jako vzpomínku domů. Malotřídní škola se nachází ve stejné budově jako škola mateřská, tudíž zde budoucí prvňáčci potkávají vyučující na chodbách, v jídelně, na společných akcích školy (výlety, besídky, Dny rodin).

¹²³ ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

Pouze jedna z dotazovaných škol nabízí adaptační program, a to základní škola č. 4. Program nese název Škola nanečisto. Děti mají možnost společně s rodiči navštívit základní školu ještě před zápisem do první třídy. Tato akce probíhá v měsíci březnu. Děti se zde seznámí s budoucím třídním učitelem, prostředím a chodem školy. Mají možnost usednout do lavic, vyzkoušet si aktivity ve třídě, jako například grafomotorická cvičení, zahrát si různé hry, pracovat na interaktivní tabuli. Rodiče mají prostor na dotazy ohledně školy, prvního ročníku a další informace.

Ostatní školy nabízí pouze aktivity během školního roku, kterých se budoucí prvňáčci mohou zúčastnit (podzimní pouštění draků, dýňobraní, tvořivé dílničky). Avšak většina učitelek by byla pro zavedení pevně daného adaptačního programu, který by škola nabízela.

Základní škola č. 3 využívá během prvních týdnů v září adaptační dopoledne, které pořádá středisko volného času. Žáci se zde více seznámí, vyzkouší si aktivity ve skupině, zahrají si hry.

První den

První školní den probíhá na všech školách obdobně. Na úplném počátku, při prvním zvonění dojde ke slavnostnímu přivítání prvňáčků za účasti rodičů a sourozenců. Žáky navštíví také vedení města a školy. *Dle slov učitelky č.3: „Rodiče, prarodiče tuto slávu velmi oceňují, protože vstup do první třídy je důležitý mezník v životě dítěte a je důležité, aby se to patřičně oslavilo a žáci si odnesli krásnou památku na první den.“* Rodiče i žáci se v tento den dozvídají důležité informace o průběhu školního roku. První den mají pouze jednu, maximálně dvě vyučovací hodiny, poté se tyto hodiny postupně navyšují. V upomínku na tento den odchází děti domů s malým dárkem.

Stmelení kolektivu

Všechny učitelky se již od prvních dní snaží kolektiv spojit tak, aby mezi dětmi panoval přátelský vztah, vzájemná podpora a spolupráce. Využívají různých aktivit, a to zejména během prvních dvou měsíců. Poté je nezařazují už tak často.

Mezi osvědčené aktivity patří prosociální hry – zjišťují nové informace o spolužácích, učí se správnému zdravení spolužáků a dospělých osob, podpoře. Dále je to komunitní kruh, který učitelky zařazují v ranních hodinách, při začátku vyučování. Popovídají si, co se událo během předchozího dne, co hezkého zažili a prožili. Během prvních školních dní si společně vytváří pravidla třídy obrázkovou formou, aby jim všichni porozuměli, postupem času některá pravidla přidávají a píšou je i slovně. Rády také zařazují do výuky práci ve skupině, protože se žáci učí spolupráci, různým rolím a vzájemné důvěře. Také často využívají plyšové hračky – třídního maskota, který je s nimi ve třídě během celého školního roku, u některých přetrvává i do dalších ročníků.

Nápad jedné učitelky s narozeninovým kalendářem je velmi oceňován jejími kolegy. Mají ho vyvěšen ve třídě. U každého měsíce mají uvedené jméno dítěte, které slaví v daný měsíc narozeniny. Je tam také schován drobný dáreček. *Učitelka č. 6: „Když má někdo narozeniny, tak si všichni stoupneme do kroužku a přejeme oslavenci písničkou Někdo má narozeniny, my máme přání jediný, ...“*

Co však nedoporučují, je zařazení soutěživých aktivit, kde se vyskytuje rivalita, případně dělení dětí do skupin dle dovedností, schopností na „JDE x NEJDE“. Zejména u citlivých dětí by mohlo dojít k lítosti, poklesu sebevědomí. Při těchto nevhodných aktivitách není kladen důraz na děti se speciálními potřebami a nevědomky by se tak mohly vyčlenit z kolektivu.

Metody využité v adaptačním procesu

Během prvních měsíců, ale někdy i celého školního roku, učitelky využívají metody, které jsou vhodné k úspěšné adaptaci. Zaměřují se na rozvíjení manuálních a grafomotorických dovedností, navozování početních představ, využívají cvičení na rozvoj řeči, fonemického sluchu či zrakového vnímání. Žáci se učí přijímat hodnocení a zkusí si také sebehodnocení. Mezi nejčastěji zmiňované metody řadí komunitní kruh, básničky, říkanky, písničky, pohybové aktivity či didaktické hry.

Zmíněné metody můžeme rozdělit do kategorií:

- I. Slovní metody: rozhovory, komunitní kruh, pochvaly, básničky, říkanky, písničky
- II. Názorně – demonstrační metody: práce s obrázky, knihou, dramatizace, grafomotorická cvičení
- III. Dovednostně – praktické: tanečky, pohybové aktivity, kresba, rytmická cvičení, uvolňovací cviky rukou
- IV. Aktivizující – zapojení třídního maskota, didaktické hry

Učitelka č. 4: „Nám se v hodinách velmi osvědčil třídní plyšový maskot, kterého zapojujeme do dění ve třídě. Hraje s námi hry, zapojujeme ho například do hodiny prvouky nebo matematiky.“

V jednom případě si žáci odnáší plyšového maskota na víkend domů, starají se o něj, berou ho na výlety, akce a v pondělí si v ranním komunitním kroužku sdělují, co společně s ním zažili.

Adaptační problémy

V této kategorii vyplynula na povrch spousta adaptačních problémů, se kterými se na začátku školní docházky potýkají téměř na všech základních školách. Z rozhovorů vyplynulo, že některé děti se již obtížně adaptují na prostředí v mateřské škole a tyto těžkosti si s sebou nesou až do první třídy. Vstup do první třídy je pro děti velkou změnou, někdy i velkým šokem. Během vyučovacích hodin musí pracovat v tichosti, už se zde nevyskytuje v takovém množství hravá forma jako tomu bylo v mateřské škole a mnoho dětí na to není připraveno. Mezi nejvíce vyskytované obtíže lze řadit stesk po rodičích, zejména po matce, pláč, stres. Dítě je nemluvné, málo psychicky odolné, stěží udrží pozornost. Objevují se i případy, kdy žák pochází z málo podnětného rodinného prostředí, a to značí překážky v adaptačním procesu.

Řešení adaptačních problémů

Problémy, které dotazovaným ve třídě nastaly, s pomocí rodičů dokázali vyřešit. Učitelky pracovaly a pracují diskrétně, navrhují postupy řešení. Taková situace trvá měsíc až dva, vždy záleží na dítěti, je to velmi individuální. Matka a otec s paní učitelkou nejčastěji řešily problémy pozitivní motivací. Často zmiňovaným pomocníkem byli třídní maskoti (plyšové hračky), se kterými se děti mohou pomazlit a tím se uklidnit, získat jistotu. Dále také uváděly zabavení dítěte, změnu aktivity, vtáhnutí do hry, vyprávění příběhu či nalákání na různé aktivity. Při překřikování, při hádkách učitelky doporučovaly opakovat, jak se správně mají žáci chovat, proč se to nedělá, proč je to nevhodné. Dle učitelek je důležité vytvořit si návyk co nejdříve, protože žáci pak dříve pochopí, co si mohou a nemohou dovolit. Velmi zajímavé řešení má

učitelky č.5 z vesnické školy. Uvedla, že první školní den rodiče prvňáčků dostanou barevný papír. Na tento papír obkreslí svou ruku, vystříhnou ji a dovnitř na dlaň napíší svému potomkovi vzkaz nebo nakreslí obrázek. Pokud se během vyučování začne dítě stýskat, vytáhne si z lavice papírovou ruku, vzkaz si přečte nebo mu je přečten, ruku pohladí, přitiskne k sobě a tím se uklidní a může pracovat dál na svém zadaném úkolu.

Učitelka č.1 z malotřídní školy doporučuje knihu s názvem „*Krajinou ctností*“, jejíž autorkou je MgA. Jana Haková. Tato publikace slouží jako praktická příručka výchovy ke ctnostem, je určena pro učitele, rodiče i širokou veřejnost. Nalezneme v ní 156 aktivit, které pracují s kartami ctností. Některé aktivity se dají provozovat v prostředí školy, s některými se mohou vydat do přírody. Za ctnost autorka považuje hodnotnou a morálně dobrou vlastnost, která je žádoucí pro společnost. I děti mladšího školního věku jsou schopny jí porozumět a začít dle ní žít.

Co respondentky nedoporučují, jsou tresty, poznámky či věnování přílišné pozornosti.

Učitelka č.3 uvedla, že jeden případ, který se ještě nepodařilo dořešit a problémy dodnes přetrvávají, konzultuje s pedagogicko-psychologickou poradnou a školním psychologem. Jedná se o holčičku, jejíž rodiče se rozvádí.

Spolupráce

Všechny dotazované pedagožky jednoznačně vyjádřily, že jejich škola spolupracuje se spádovými mateřskými školami, což je velkým přínosem nejen pro školu, ale i pro budoucí žáky prvního ročníku. Děti společně s učitelkami mateřské školy navštěvují budovu školy, konkrétně první ročníky, kde se seznamují s novým prostředím, vyučovací jednotkou. Potkávají se zde s kamarády, se kterými strávily společné chvíle v mateřské škole a mají k sobě velmi blízký vztah. Poté mají možnost si s učitelkou projít jednotlivé učebny, poznat pedagogické i nepedagogické pracovníky. Učitelka z mateřské školy uvede informace o dětech budoucí třídní učitelce. Jedná se například o informace ohledně rodinného prostředí, ze kterého dítě pochází, zda se u něho vyskytuje nějaký problém, se kterým je potřeba pracovat i nadále. Řeší se rozdělení žáků do tříd dle vzájemných sympatií, což předchází vzniku konfliktních situací, které mohou vyústit v šikanu.

Vesnické školy pořádají společně s mateřskou školou různé akce během celého školního roku – divadelní představení, rozsvícení vánočního stromečku, vánoční besídky, besídky ke Dni matek, sportovní dny, uskutečňují společné výlety. *Učitelka č. 2: „Já jsem moc vděčná za*

spolupráci se školkou. Děti nám pomáhají s organizací akcí, podílejí se na přípravě. Děti si tak zvyknou na týmovou práci.“ Děti z mateřské školy navštěvují budovu školy častěji. V malotřídní škole jsou žáci s předškoláky v kontaktu mnohem více, jelikož sdílí společně jednu budovu. Na základě častého kontaktu již předškoláci cíleně nenavštěvují prostory jejich budoucí kmenové třídy.

Ale i spolupráce s rodiči je velmi důležitá, a dalo by se říci klíčová pro úspěšnou adaptaci a následné vzdělávání. Všechny respondentky uvedly, že jsou v pravidelném kontaktu s rodiči. U některých se uskutečňuje kooperace častěji, u jiných méně. Mají možnost komunikace přes platformu Bakaláři, WhatsApp, během třídních schůzek nebo konzultací. U vesnických škol jsou vztahy mezi vyučujícími a rodiči osobnější. Rodiče se podílejí na organizaci akcí pro děti – vánoční a velikonoční jarmark, sportovní dny. Paní učitelka vždy rodičům zadá drobný úkol (něco koupit, vyrobit, apod). *Učitelka č.3: „Snažíme se zapojovat rodiče žáků do školních aktivit. Společně pořádáme pečení vánočního cukroví, které baví nejen žáky, ale právě i rodiče, dále procházky do lesa či opékání buřtů na Zahradní slavnosti, která se koná na konci školního roku.“* Městské školy a některé vesnické školy se mohou opřít o spolupráci se Sdružením rodičů a přátel školy (dále jen SRPŠ).

Výuka v prvních týdnech

Jelikož se dítě ocitne ve zcela neznámém prostředí, je zapotřebí ho s ním seznámit. Hned v prvním týdnu žáci objevují prostředí školy, společně s třídním učitelem prochází jednotlivá patra budovy, ukazují si důležité prostory – specializované učebny, toalety, tělocvičnu, jídelnu, hudebnu, družinu, šatny, sportoviště a zahradu. Nahlízejí do jiných tříd žáků prvního stupně, tím poznají i další učitele, se kterými se mohou v následujících letech potkat při vyučovacích hodinách (př. hudební výchova, výtvarná a tělesná výchova, informatika). Postupem dní se navyšuje počet vyučovacích hodin, maximální vyučovací doba jednoho dne jsou čtyři hodiny. Aby se žáci lépe poznali a seznámili, povídají si o svých zájmech, zálibách. Sdělují si zážitky, jež nasbírali během letních prázdnin. V průběhu měsíce září často kreslí, zpívají, obeznamují se po stupně s tím, co je během školního roku čeká. Do výuky jsou zařazovány hry, a to hlavně za účelem navázání bližšího vztahu mezi žáky. Tím docílí plynulejšího a snazšího přechodu z mateřské do základní školy. Učitelky volí uvolňovací cviky, říkanky, písničky. Žáci si tvoří svá třídní pravidla, která mají následně vyvěšena ve třídě. Tato pravidla jim v průběhu školních let připomínají, jak se mají chovat. *Učitelka č.1: „Během prvního týdne školy probíhá adaptační dopoledne pro všechny ročníky, v nichž je celkem 16 dětí. Při příznivém počasí trávíme čas na školní zahradě, místním hřišti nebo chodíme na procházky. Hrajeme různé venkovní hry,*

pořádáme turistické pochody nebo trávíme dopoledne na místní farmě. “ Zde se starají o domácí zvířata, krmí je a odměnou za vykonanou práci je projížďka na koních.

8.4 Obsahová analýza dokumentu

Výzkumný vzorek tvoří školní vzdělávací programy základních škol. Dokumenty byly získány od ředitelů základních škol, které se taktéž účastnily výzkumu. V konečném součtu bylo zpracováno celkem sedm ŠVP. Důraz byl kladen na kapitoly, které se dotýkají adaptačního procesu žáka na školní prostředí.

Nové cíle pro obsahovou analýzu dokumentu nebyly stanoveny, pouze bylo navázáno na již stávající dílčí cíle práce. Byl vytvořen seznam kódů, které byly seskupovány do kategorií na základě analogie, což umožnilo efektivní organizaci získaných dat.

KATEGORIE	KÓDY
Charakteristika školy	Materiální vybavení, digitální technologie, technika, jídelna, družina, hřiště, toalety, kmenové třídy, pedagogický sbor, pracovníci školy
Spolupráce se subjekty	Mateřská škola, rodiče, třídní schůzky, školská rada, muzeum, spolky, knihovna, sportovní akce, městská policie
Orientace školy	Nadaní žáci, žáci se speciálními potřebami, cizí jazyk, sport, projekty, volitelné předměty, týmová práce, poruchy učení, zájmové kroužky
Strategie vzdělávání	Klíčové kompetence, nastavené cíle, komunikace, motivace, hodnocení, kooperační učení, vztahy, individualita, rozvoj žáka, spolupráce,

Tabulka 3 - Kategorizovaný seznam kódů

Zdroj: vlastní tvorba

ŠVP č. 1

Školní vzdělávací program vytvořili učitelé z neúplné malotřídní školy. ŠVP nese název „Tvořivá škola“.

Charakteristika školy

Tato škola se nachází v malé obci, v současné době se počet žáků pohybuje okolo 25. V přízemí školy lze nalézt kmenovou třídu 1. a 3. ročníku, školní jídelnu a tělocvičnu. V prvním patře je třída pro 2., 4. a 5. ročník, třída mateřské školy, ložnice mateřské školy a ředitelna. Škola má k dispozici také školní zahradu. Materiální vybavení je velmi kvalitní, je zde využívána interaktivní tabule, moderní technika a školní knihovna. Pedagogický sbor je složen ze čtyř členů, a to ředitelky, dvou učitelek základní školy a vychovatelky školní družiny.

Orientace školy

Základní škola nemá specifické zaměření. Je kladen důraz na výchovu a vzdělávání žáků v duchu národních tradic. ŠVP se zaměřuje zejména na praxi a orientaci ve světě. Je založen na činnostním učení, což znamená, že během vyučovacího procesu jsou zdůrazněny praktické činnosti a zkušenosti žáků. Žáci se zapojují do přijímání nových informací pomocí aktivních úkolů, cvičení a experimentů. Toto umožňuje lépe porozumět novému učivu.

Spolupráce se subjekty

Spolupráce mezi školou a rodiči je velmi intenzivní. Rodiče jsou zapojováni do různých školních akcí – podzimní a velikonoční dílny, vynášení Morany, Den rodin atd. O výsledcích vzdělávání žáků rodiče získávají informace prostřednictvím třídních schůzek či žákovských knížek, které jsou v této době již online. Také spolupracuje s místními spolky – sborem dobrovolných hasičů, tělovýchovnou jednotou či místní knihovnou. Škola má velmi blízký vztah s plněorganizovanou základní školou, jež se nachází ve vedlejší obci, kam většina žáků odchází po ukončení pátého ročníku.

Strategie vzdělávání

Škola nemá pevně daný adaptační program, pouze výchovně vzdělávací strategie. Cílem vzdělávacích strategií je vybavit všechny žáky souborem klíčových kompetencí a úrovní, které jsou pro ně dosažitelné a připravují je na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti. Učitelé vedou žáky k vytváření přátelských vztahů ve třídě, k vytváření pozitivní atmosféry, tvorbě a

respektování pravidel. Snaží se o týmovou spolupráci během vyučovacího procesu. Dále se zaměřují na prožívání a citové vztahy k druhým lidem, přírodě a jiným kulturám.

Aplikace do praxe

Škola nemá pevně daný adaptační program. Učitelka pracuje v souladu s výchovně vzdělávacími strategiemi a využívá zmíněné metody v ŠVP, aby docílila úspěšného adaptačního procesu. Mezi tyto metody lze zařadit zejména činnostní učení. Žáci se vzdělávají pomocí vlastních prožitků a praktických dovedností. Žákům jsou předkládány reálné situace, s nimiž se učí pracovat a řešit je. Během adaptace na školní prostředí navštěvují například místní farmu, kde se starají o domácí zvířata, učí se nové znalosti hravou formou na školní zahradě. Učitelka využívá spolupráce během vyučovacího procesu, a to nejen s dětmi v jednotlivém ročníku, ale také se staršími žáky. Důležitá je i spolupráce s partnery školy, jako jsou rodiče, místní spolky. Žáci mají možnost zajít do knihovny, seznámit se s hasičskou profesí či zapojit rodiče do vzdělávání – dílny, Dny rodin.

ŠVP č. 2

Toto ŠVP je zhotoveno plněorganizovanou vesnickou školou.

Charakteristika školy

Budova školy je umístěna ve středu obce. Je složena ze tří podlaží, v suterénu jsou umístěny šatny. Výuka žáků probíhá v devíti třídách jednotlivých ročníků. Jsou zde speciální učebny, které jsou uzpůsobeny na výuku fyziky, chemie a přírodopisu. Žáci během výuky mohou navštívit také keramickou dílnu, zrcadlový sál nebo hudebnu. Škola má však nevyhovující zázemí pro výuku tělesné výchovy. Není zde tělocvična, proto je během výuky využit víceúčelový sál nebo budova, která je ve vlastnictví místního spolku Sokol. Během příznivých venkovních podmínek je využíváno místní fotbalové hřiště. Vyučuje zde 15 učitelů a 2 vychovatelky školní družiny.

Orientace školy

Tato škola se zaměřuje na výuku moderních informačních technologií již od prvního ročníku. Škola se taktéž zaměřuje na individuální přístup, týmové učení a mezipředmětové vztahy.

Spolupráce se subjekty

Škola realizuje několik projektů – pěvecký, hasičský a přírodovědecký kroužek, aerobik, školní časopis a divadelní soubor. Bezproblémová komunikace a spolupráce probíhá mezi školou a rodiči žáků, kteří mají možnost se zapojovat do školních aktivit. V rámci regionu spolupracuje se střediskem výchovné péče, ekocentrem či záchranou stanicí.

Vzdělávací strategie

Snahou učitelů je naučit žáky naslouchat a porozumět druhým lidem, vytvářet přátelské vztahy ve třídě a vést žáky ke spolupráci ve skupině a respektu názorů ostatních spolužáků. Je kladen důraz na práci s chybou. To je důležitý prvek v procesu učení, který pomáhá žákům porozumět problematice a zlepšit tak své dovednosti. Podporuje kritické myšlení, žáci se poučí ze svých chyb a posilují tím sebedůvěru. Žáci také během hodin využívají digitální technologie (počítače, tablety, interaktivní tabule, Bee-bot), které je motivují a zvyšují jejich zájem o vzdělávání. Díky nim umožňují personalizované učení, které se může přizpůsobit různým učebním stylům a tempu každého žáka.

Aplikace do praxe

ŠVP je postaven na výchovně vzdělávacích strategiích, podle nichž se postupuje i během adaptačního období žáků v prvním ročníku. Již od prvního ročníku je kladen největší důraz na práci s chybou. Žáci se snaží svou chybu identifikovat, porozumět jí a použít ji ke zdokonalení svých schopností, a tím v budoucnosti dosáhnout lepších výsledků. Společně si vytváří třídní pravidla, jimiž se řídí během celé povinné docházky. Ve vyučovacích hodinách, zejména při matematice či prvouce, jsou využívány digitální technologie – interaktivní tabule. Žáci se více zapojují do procesu učení, vyučování je efektivnější. Digitální technologie učitelka využívá z důvodu podpory spolupráce mezi žáky, což zlepšuje učební prostředí, stimuluje diskusi a sdílení nápadů. Již od první třídy žáci navštěvují ekocentrum, které je seznamuje s ochranou životního prostředí a pomáhá tak šířit povědomí o důležitosti ochrany přírody. Učitelka toto hodnotí velmi kladně, jelikož je pro žáky velmi důležité si aktivity s tím spojené vyzkoušet, než je pouze vyslechnout v hodině prvouky.

ŠVP č. 3

Školní vzdělávací program patří městské plněorganizované škole. Obsah ŠVP je rozdělen celkem do šesti kapitol.

Charakteristika školy

Tato škola se nachází v klidné části města a má dvě paralelní třídy na prvním i druhém stupni. Vyučování probíhá jak v běžných třídách, tak i ve specializovaných učebnách. Součástí školy je také hala a venkovní sportoviště. Nejen žáci, ale i učitelé zde mají své zázemí v podobě kabinetů či sboroven. Během výuky je možnost využívat moderní technologie. Škola je kvalitně vybavena dílnami, učebnou pro výpočetní techniku a učebnou keramiky. Pedagogický sbor tvoří ředitel, zástupci ředitele, učitelé, výchovný poradce, asistenti žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Orientace školy

Škola pracuje v souladu s cíli základního vzdělávání, které jsou uvedeny v RVP ZV. Škola se zaměřuje na výuku přírodovědných předmětů, cizích jazyků, na práci s výpočetní technikou a na sport. Neopomíná také vytvoření vhodných podmínek pro nadané žáky a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Ve vyučovacích jednotkách využívá kooperativní a projektové učení.

Spolupráce se subjekty

Škola úzce spolupracuje s rodiči žáků prostřednictvím konzultací, třídních schůzek a telefonické komunikace, aby sdílela informace o výsledcích vzdělávání a chování žáků. Je zde zřízena školská rada, která zahrnuje dva členy z řad rodičů. Škola spolupracuje s různými městskými spolky (divadelní spolek, městská knihovna, středisko pro volný čas dětí a mládeže). Vzájemný kontakt je také navázán s maďarským městem, s nímž dochází ke každoročním výměnným pobytům.

Strategie vzdělávání

Výchovně vzdělávací strategie jsou v souladu s klíčovými kompetencemi, které můžeme nalézt v RVP ZV. Cílem první strategie je žáky motivovat ke vzdělávání. Učitelé využívají aktivizující a motivující metody, potřebné informace stále opakují. Další strategie žáky vede k všestranné a otevřené komunikaci nejen s učiteli, ale také s vrstevníky. Rozvíjí spolupráci a respekt k ostatním lidem. Následující strategie pojednává o zodpovědném přístupu

ke zdraví, prožívání životních situací, toleranci a ohleduplnosti k lidem z okolí. Seznamují žáky se základními společenskými normami a pravidly soužití a vyžadují jejich uplatnění.

Aplikace do praxe

Ačkoliv není přesně daný adaptační program, učitelka se při adaptaci žáků na školní prostředí odkazuje na tyto výchovně vzdělávací strategie a jde s nimi v souladu. Učitelka se od prvopočátku snaží žáky motivovat ke vzdělávání. Během výuky využívá různé vzdělávací metody – seznamovací hry, ranní kroužek, aktivity zaměřené na důležitost a jedinečnost každého člena kolektivu. Třídní kolektiv se zapojuje do širšího školního společenství, účastní se organizace školních akcí. Podporu zdraví ve školním prostředí zahrnují různorodé aktivity. Učitelka zmínila zejména fyzické činnosti během tělesné výchovy, přestávek, během nichž dochází k protažení těla (taneční velká přestávka). Poskytuje také prostor pro vyjádření emocí. Žáci si často opakují zásady hygienických praktik, jako je pravidelné mytí rukou či správná osobní hygiena.

ŠVP č. 4

Školní vzdělávací program byl zhotoven koordinátory ŠVP v plněorganizované městské škole. Jeho obsah je rozdělen do šesti kapitol.

Charakteristika školy

Jedná se o školu, kterou nyní navštěvuje přes 700 žáků. Výuka je rozdělena do 31 tříd a v každém ročníku jsou tři až čtyři paralelní třídy. Škola je složena z hlavní budovy a pavilonů, ve kterých jsou umístěny první dva ročníky a oddělení družiny. Žákům je také k dispozici školní klub, sportovní hala, víceúčelové sportoviště a naučná zahrada. Školu navštěvují žáci z blízkého i vzdálenějšího okolí, jde převážně o děti z obvodu města. Vzdělávají se zde integrovaní žáci se speciálně vzdělávacími potřebami a nadaní žáci, pro které je na druhém stupni zřízena vždy jedna třída příslušného ročníku. Je zde možný rozvoj dovedností a schopností v klubech – Klub robotiky, Badatelský klub nebo Klub deskových her. Taktéž jsou zde vytvořeny odborné učebny – kuchyň, prádelna, zrcadlový sál, učebny informační a komunikační technologie (dále jen ICT), chemie, fyziky a hudební výchovy. Ve škole pracuje 70 pedagogických pracovníků.

Orientace školy

V letošním školním roce 2023/2024 a následujících letech škola bude podporovat úsilí o vytvoření bezpečného prostředí, péči o nadané žáky s rozšířením výuky matematiky a přírodovědných předmětů. Budou rozvíjet podporu estetického cítění a smysluplných aktivit při trávení volného času. Také je nově zavedena povinná výuka anglického jazyka od prvního ročníku.

Spolupráce se subjekty

Škola usiluje o vzájemnou spolupráci a zvýšení spoluzodpovědnosti za výsledky vzdělávání žáků se zákonnými zástupci. Je zřízena školská rada, která umožňuje rodičům žáků podílet se na správě školy. Díky webovým stránkám školy jsou rodiče informováni o dění ve škole a organizaci práce. Během tzv. tripartit rodiče získávají informace o výsledcích vzdělávání žáků. Probíhá to za přítomnosti třídního učitele, rodiče a žáka. Škola spolupracuje s institucemi a organizacemi místního i regionálního dosahu (městská policie, hasičský záchranný sbor, městská knihovna, městské muzeum a galerie, mateřské školy atd.).

Strategie vzdělávání

Ve třídě navozují takovou atmosféru, aby se žáci cítili bezpečně a příjemně. Žáky motivují ke vzdělávání, vzájemné podpoře a spolupráci. Učitelé vedou žáky k respektování názorů lišících se od jeho vlastních, umožňují spolutvorbu třídních pravidel a využívání moderních informačních technologií během vyučovacího procesu. Seznamují žáky s jeho právy a povinnostmi. Pedagogové zařazují do výuky metody, při kterých žák objevuje, řeší a vyslovuje závěry, pracují s chybou a hodnotí úspěšnost dosažení cíle.

Aplikace do praxe

V ŠVP je zmíněn adaptační program s názvem „Škola nanečisto“, avšak není podrobně popsán. Z rozhovoru s učitelkou vyplynulo, že probíhá již během předškolního vzdělávání budoucích žáků prvního ročníku. Děti mají možnost přijít s rodiči do základní školy, posadit se do lavic, vyzkoušet si aktivity, které pro ně připravily budoucí třídní učitelky. Jedná se většinou o práci na interaktivní tabuli, grafomotorická cvičení či aktivity na navozování matematických představ. Rodiče mají možnost informovat se o škole, vzdělávání či průběhu školního roku. Po nástupu do prvního ročníku učitelka využívá zejména seznamovací hry, společně s žáky vytváří třídní pravidla. Navštěvují místní knihovnu, městské muzeum či středisko volného času, kde žáci spolupracují na zadaných úkolech.

ŠVP č. 5

Tento školní vzdělávací program patří úplně vesnické základní škole. Je rozdělen do 10 kapitol.

Charakteristika školy

Budova školy je umístěna v centru obce. Školní komplex se skládá z hlavní budovy pro první stupeň, budovy pro druhý stupeň a školní zahrady. Škola má k dispozici dvě oddělení školní družiny. Ve škole lze nalézt odborné učebny pro výuku přírodopisu, hudební výchovy, ICT. O velké přestávce je žákům umožněn pohyb venku. Škola nedisponuje vybavenou tělocvičnou, proto využívá obecní tělocvičnu. Základní škola poskytuje vzdělávání od 1. do 9. ročníku. Dojíždějí sem žáci ze spádové oblasti. Na škole vyučuje 21 kvalifikovaných pedagogů.

Orientace školy

Snahou je vytvořit pro žáky podnětné a tvůrčí prostředí, dbá na bezpečnost a pozitivní atmosféru. Zaměření školy je všeobecné.

Spolupráce se subjekty

Spolupráce probíhá s rodiči žáků, školskou radou, poradenskými zařízeními a obcí. Pořádají společné akce žáků a rodičů, jako jsou například slavnosti jara, Den sv. Martina atd. Informace o vzdělávání svých dětí rodiče získávají prostřednictvím třídních schůzek, konzultací či na platformě Google Classroom, kam jsou pravidelně přidávány příspěvky. Škola se aktivně zapojuje do projektu Ovoce, zelenina a mléko do škol a Uklidíme Česko.

Strategie vzdělávání

Vzdělávací strategie jsou tvořeny dle klíčových kompetencí ukotvených v RVP ZV. Během vyučovacího procesu jsou žákům zadávány úkoly, díky kterým se učí samostatnosti, zařazují problémové učení, kde si osvojují různé postupy práce. Žáka motivují ke vzdělávání, ke správné komunikaci se spolužáky a ke spolupráci během kooperačního vzdělávání. Je kladen důraz na naslouchání, respektování druhých osob a přijímání nových rolí. Žákům jsou zprostředkovány různé exkurze, díky nimž se sblíží a získávají povědomí o reálném světě.

Aplikace do praxe

Díky strategiím dochází také k úspěšné adaptaci dítěte na školní prostředí. Učitelka během vyučovacího procesu využívá zejména kooperativní učení. To zdůrazňuje spolupráci mezi žáky při dosahování vytyčeného učebního cíle. Učitelka v rozhovoru zmínila, že tento typ vyučování je vhodný využívat zejména při projektech nebo řešení problémů. Členové skupiny jsou na sobě závislí, nesou zodpovědnost nejen za sebe, ale za celý svůj tým. Kooperativní učení klade důraz na využívání silných stránek každého člena skupiny, sdílení znalostí a dovedností, a tím zvyšuje u žáků sebevědomí. Od prvního ročníku učitelka zařazuje do výuky různé exkurze – muzeum, přírodní rezervace, ekocentra, farmy. Pro žáky je tato aktivita zábavná a vzrušující, a zároveň poskytuje vzdělávací hodnotu.

ŠVP č. 6

ŠVP č. 6 byl vytvořen učiteli základní školy, jejímž zřizovatelem je město. Je to obsáhlý dokument, který čítá celkem 434 stran.

Charakteristika školy

Budova školy je tvořena ze dvou pater. Škole náleží školní dvorek a travnaté plochy. Výuka se uskutečňuje v 17 učebnách, z nichž jedna je určena pro výuku fyziky a chemie. Dále využívají učebny ICT, dílny či cvičnou kuchyň. Každá třída je vybavena interaktivní tabulí, k dispozici jsou také notebooky nebo tablety. Stravování probíhá mimo hlavní budovu školy, žáci navštěvují školní jídelnu. Pedagogický sbor je složen z kvalifikovaných učitelů, vychovatelů a asistentů pedagoga. Složení sboru je pestré, vyučují zde ženy i muži. Právě kvalitní pedagogický sbor vede k naplňování cílů stanovených ve strategiích školy.

Orientace školy

ŠVP podporuje činnostní učení, které vychází ze zásad J. A. Komenského. Žáci získávají dovednosti a znalosti skrze vlastní objevování, manipulaci s reálnými předměty, modely a skrze grafické znázornění. Učivo se opakuje, dokud není řádně pochopeno. Opakování umožňuje učitelům stálou kontrolu nad žáky, a tím jim poskytuje zpětnou vazbu. Ta je klíčovým faktorem pro jejich pokrok ve vzdělávání. Snaží se, aby vzdělávání žáky bavilo, proto je vedeno hravou formou.

Spolupráce se subjekty

Komunikace s rodiči školy probíhá formou třídních schůzek či konzultací několikrát ročně. Další formou spolupráce je zapojení rodičů do akcí jako jsou besídky, přehlídky, dny otevřených dveří či projektové dny. Po domluvě s pedagogem jsou umožněny taktéž náslechové hodiny. V roce 2006 byla vytvořena školní rada, která má v zastoupení jednoho rodiče, zástupce města a zástupce školy. Škola taktéž dlouhodobě spolupracuje s pedagogicko – psychologickou poradnou a speciálně-pedagogickým centrem. Nejužší spolupráce je se školami v blízkém okolí, spočívá ve vzájemném setkávání a realizaci společných projektů.

Strategie vzdělávání

Učitelé se snaží vést žáky k samostatnosti. Dbají na to, aby žáci vědomě rozvíjeli svou osobnost. Učitelé jsou pro žáky vzorem. Prostřednictvím svého chování, jednání a postojů žáka seznamují s vhodným chováním. Vytváří při hodinách problémové situace, na něž se snaží najít vhodné řešení. Ve vyučovacím procesu využívají metody skupinové práce a pěstují pocit zodpovědnosti. Učí žáky naslouchat druhým, respektovat jejich názor a obhajovat své názory. Kolektiv třídy chápou jako důležité a doplňující se kvality, které umožňují vzájemnou inspiraci. Zaměřují se na prevenci rizikového chování, zejména drog, šikany a kriminality.

Aplikace do praxe

V tomto ŠVP taktéž není přesné znění adaptačního programu, pouze výchovně vzdělávací strategie. Spolupráci s mateřskými školami využívají nejvíce. Žáci pátého ročníku základní školy se spolu s třídní učitelkou vydávají do mateřské školy ve spádové oblasti. Seznamují se zde s předškoláky, společně si něco vyrobí a děti mají možnost se ptát na různé informace, které je o škole zajímají. Již během prvního ročníku dbají zejména na samostatnost, jež je důležitá pro budování důvěry ve vlastní schopnosti žáků. Žáci udržují nastavenou rutinu – příprava školních pomůcek, plánování času. Učitelka umožňuje žákům převzít iniciativu ve vlastním učení, podporuje zájem o témata, která je zajímají. Zároveň jsou žáci zapojováni do skupinové práce, aby docházelo k podpoře a rozvoji týmového ducha.

ŠVP č. 7

Dokument byl sepsán koordinátory školního vzdělávacího programu plně organizované městské školy. Jeho obsah je shrnut na 356 stran.

Charakteristika školy

Škola nabízí vzdělávání ve třech propojených pavilonech. První stupeň je vzděláván v kmenových třídách, je kladen důraz na respektování a rozvoj individuálních potřeb a zájmů žáků. Žákům je nabídnuta rozšířená výuka cizích jazyků, kdy v prvním ročníku je výuka anglického jazyka zavedena pouze jako způsob motivace a probíhá prostřednictvím hravých metod, aniž by byla zaměřena na striktní učení. Od třetího ročníku je výuka již povinná. Jsou zde plně vybavené učebny, herny a družina, která nabízí také zájmové kroužky – hudební, výtvarný, sportovní či dramatický kroužek. Na škole působí plně kvalifikovaný personál.

Orientace školy

Základní škola se zaměřuje na rozvoj výuky cizích jazyků, rozvoj osobnosti žáka. Škola poskytuje péči žákům se speciálními vzdělávacími potřebami a žákům mimořádně nadaným. Má bohaté zkušenosti s integrací žáků s různým zdravotním postižením, poruchami učení a poskytuje péči v oblasti logopedické podpory.

Spolupráce se subjekty

Jak tomu bylo u předešlých škol, i tato škola spolupracuje s rodiči žáků velmi aktivně. Pravidelné setkání probíhá během třídních schůzek, při účasti na školních akcích, jsou pořádány projektové dny, do kterých se zapojují nejen rodiče, ale také mateřská škola, s níž základní škola spolupracuje. Spolupráce probíhá s místní městskou policií, která je schopna zajistit splnění cílů v oblasti dopravní výchovy a prevence rizikového chování.

Strategie vzdělávání

ŠVP vychází z obecně stanovených cílů, které jsou obsaženy v RVP ZV. V prvních letech povinného vzdělávání považují za nejdůležitější činnostní a praktické učení, během něhož volí takové metody, kterými motivují žáky ke vzdělávání, poznávání a zejména k aktivnímu přístupu. Cílem strategií je plnit své povinnosti a uplatňovat práva, být tolerantní, nápomocný a respektovat ostatní. Dále spolupracovat, řešit problematické situace a dodržovat nastavená pravidla. Učitelé poskytují žákům výběr způsobu práce, aktivní spoluúčast při

plánování a realizaci pokusů. Nabízí možnost využívat během vyučovacího procesu digitální technologie, a tím u žáků rozvíjí kritické a tvořivé myšlení.

Aplikace do praxe

Na základě cílů v RVP ZV byly vytvořeny výchovně vzdělávací strategie, které lze využít i během adaptačního procesu žáků v prvním ročníku. V této škole učitelka využívá činnostní učení stejně jako tomu bylo v první zmíněné škole. Učitelka se zaměřuje na kritické a tvořivé myšlení. Hraní rolí a simulace situací umožňuje žákům vidět problémy z různých perspektiv a rozvíjet schopnost empatie a porozumění. Jedná se většinou o situace z reálného světa (šikana, alkohol, hádky, urážky). Společně s učitelkou debatují nad kontroverzními tématy, žáci projevují své názory a naslouchají ostatním. Tvořivé myšlení umožňuje žákům rozvíjet svou představivost. Žáci v hodinách hodně kreslí, malují, modelují a využívají dramatické hry.

Shrnutí a diskuze

V této kapitole empirické části diplomové práce odpovídáme na výzkumné otázky, které byly stanoveny na počátku výzkumu.

1) Jak učitelé pracují s adaptačním programem žáků v prvním ročníku?

Adaptace je velmi složitý proces a každý učitel bez ohledu na to, v jaké škole vyučuje, využívá pro průběh přizpůsobení se školnímu prostředí jiný postup. V některých školách, např. v ZŠ č. 4, mají možnost využít přesně stanovený adaptační program, v ostatních školách, tj. ZŠ č. 1, č. 2, č. 3, č. 5, č. 6, č.7, je možné využít pouze metody dle vlastního uvážení, které k úspěšné adaptaci přispějí.

Většina učitelů se chce seznámit s dětmi již před vstupem do základní školy. Navštěvují mateřskou školu, setkávají se s dětmi i rodiči ještě před zápisem do prvního ročníku. Děti mají možnost navštívit základní školu, první ročníky, aby se podívaly, jak probíhá vyučování, které aktivity a metody paní učitelka využívá. Během měsíce dubna proběhne samotný zápis do první třídy, při kterém učitelé posoudí zralost a připravenost žáků na vstup do školy. V případech, kdy je dítě nezralé, málo psychicky odolné, nesplňuje kritéria pro přijímání do základního vzdělávání, doporučí učitel odklad školní docházky. První den školy slavnostně přivítají nové prvňáčky, seznámí je s průběhem školního roku, vzdělávacím školním programem a školním řádem. V prvních týdnech se seznamují s prostředím školy, poznávají nové spolužáky a dostávají se do nových životních rolí. Učitelé začínají vzdělávací proces hravou formou, využívají hračky, písničky, básničky, navštěvují akce (divadelní představení, vzdělávací dny v městských centrech). Učitelé také často v hodinách aplikují pohybové a sportovní aktivity, které žákům umožní snazší sžití se základní školou. Jedna ze zúčastněných škol také nabízí adaptační program pro žáky, které usnadňují přestup z jedné organizace do druhé.

2) Spolupracuje základní škola s mateřskou školou, př. jak taková spolupráce vypadá?

Odpověď na tuto otázku je jednoduchá, ano, spolupracují. Všechny zúčastněné základní školy vnímají spolupráci s mateřskou školou za velmi pozitivní. Tato spolupráce probíhá v různých formách, např. děti z předškolního vzdělávání navštěvují základní školy, paní učitelky pátých ročníků se vydávají do mateřských škol za poznáním budoucích žáků prvních

tříd. Toto přispívá žákům ke snazšímu přechodu do školního prostředí. Ze strany mateřské školy získávají učitelé informace o dětech, do jejich povědomí se dostávají silné i slabé stránky nastávajících prvňáčků, které mohou ovlivnit průběh vyučovacího procesu. Základní školy zvou mateřské školy ke spolupráci při pořádání besídek, sportovních a turistických akcí.

3) Spolupracuje základní škola s rodiči žáků prvního ročníku, př. jak spolupráce vypadá?

Z výzkumu vyplývá, že kooperace mezi základní školou, zejména třídním učitelem a rodiči, probíhá ve všech případech. Rodiče mají možnost být s učitelem v pravidelném kontaktu přes sociální síť, e-mail, Bakaláře, internetovou učebnu. Učitelé nabízejí konzultace, u nichž je třeba si předem domluvit čas schůzky. V prvních ročnících pedagog vyzvedává žáky v šatně, případně si je přebírá přímo z rukou rodiče, a i v tomto případě mohou mezi sebou pohovořit, informovat se o průběhu vzdělávání dítěte. Rodiče jsou také k dispozici při řešení adaptačních a jiných výchovných problémů. Společně s učiteli hledají možné postupy a východiska daného problému. Mnohem častěji se stává, že rodiče jsou zapojováni i do školních akcí, do jejich organizace a přípravy.

4) S jakými adaptačními problémy žáků se setkávají učitelé na počátku školní docházky a zda takové problémy přetrvávají?

Adaptačních problémů je nespočet, avšak mezi ty nejčastější lze řadit nízkou psychickou odolnost a nepřipravenost dítěte na školu. Pro dítě s nízkou psychickou odolností může být velmi obtížné zvládat emocionální situace – oddělení od rodičů, sociální interakce a nároky, které jsou na žáka kladeny během vyučovacího procesu. Takové děti podléhají strachu, úzkosti, stresu ve škole, což negativně ovlivňuje jejich schopnost učit se novým dovednostem, zkušenostem. Mohou nastávat také situace, kdy děti neumí reagovat na své okolí a nejsou schopni přijmout názor ostatních vrstevníků. Nepřipravenost dítěte lze ovlivnit ještě v předškolním vzdělávání, a to tím, že učitelé mateřských škol budou pracovat s dětmi více individuálně.

Při řešení adaptačních problémů je vyžadován individuální přístup učitele k jednotlivým žákům. Je důležité, aby se problém odhalil co nejdříve a mohlo se s ním začít pracovat. Adaptační potíže učitelé řeší zapojením do kolektivu, vtáhnutím do hry, zabavením dítěte.

V některých případech je vhodné využít pomoc rodičů, hledání společných návrhů na řešení. Důležitá je pro dítě podpora a pravidelný denní režim, čímž získává postupně jistotu. Neopomenutelnou roli tu hraje učitel, jeho charakter a hlavně trpělivost. Každý žák je jedinečný a potřebuje individuální čas k úspěšné adaptaci. Adaptační problémy ve většině případů odezní během prvního pololetí. Pokud se najde výjimka a problém přetrvává, využívá se pomoc školního psychologa, pedagogicko-psychologické poradny či výchovného poradce.

5) Má délka učitelské praxe vliv na průběh adaptačního procesu?

Z výzkumu vyplývá, že délka učitelské praxe může mít vliv na průběh adaptačního procesu hlavně u začínajících učitelů. Učitelka č. 1 má praxi osm let a problémy s adaptačním procesem nezaznamenala. Pak se ale může vyskytnout učitelka č. 3 s pedagogickou praxí delší než 20 let a problémy s adaptací se objevily. Důležité je si uvědomit, že délka učitelské praxe není jediným faktorem ovlivňujícím adaptaci žáka na školní prostředí. Nepostradatelná je také podpora ze strany školy, osobní vlastnosti a charakter učitele či kvalita profesního rozvoje hraje důležitou roli. V závěru výzkumu lze říci, dle zjištěných dat, že délka učitelské praxe nemá přímý vliv na adaptační proces.

6) Má vliv lokalita na průběh adaptačního procesu?

Výzkum ukazuje, že lokalita, kde adaptační proces probíhá, může ovlivnit jeho průběh. Faktory jako kultura, jazyk, klima a dostupnost zdrojů mohou hrát klíčovou roli při přizpůsobování se novému prostředí. Rozdíl byl znát zejména ve spolupráci s rodiči a mateřskými školami. V městské škole nejsou vztahy mezi rodiči a školou tak vřelé jako je tomu na vesnici. Ve městech žije větší množství obyvatel, což způsobuje také vyšší počet žáků v jednotlivých třídách. Toto je faktor, jenž může ztížit komunikaci a vytvoření osobního vztahu mezi školou a rodinami. Naopak v základních školách č. 1, č. 2, jejichž lokalita je v menší obci, dochází k vyššímu zájmu rodičů o zapojení do školních aktivit.

7) Jsou do školního vzdělávacího programu zahrnuty adaptační programy?

Výzkumem se prokázalo, že adaptační program je obsažen pouze v jednom školním vzdělávacím programu, a to u městské plněorganizované školy. Ačkoliv ŠVP neobsahují pevně dané adaptační programy, jsou v nich sepsány výchovně vzdělávací strategie, které jsou vytvořeny v souladu s cíli RVP ZV. Z rozhovoru s učitelkami bylo zjištěno a potvrzeno, že tyto strategie jsou využívány kontinuálně během celého školního roku, včetně období adaptace na školní prostředí. Slouží k podpoře celkového vývoje a vzdělávání jedince. Zaměřují se na rozvoj osobnostních, sociálních, kognitivních a emočních dovedností a schopností. Cílem těchto strategií je připravit jedince na úspěšný a plnohodnotný život v moderní společnosti. Učitelky základních škol během vyučovacího procesu využívají takové metody, kterými motivují žáky ke vzdělávání.

Rozdíly v adaptačním procesu mezi školami jsou minimální. Učitelé během vyučování využívají velmi obdobné metody, mezi něž můžeme řadit komunitní kruhy, pohybové činnosti, aktivity na vytváření pozitivní atmosféry a motivace ke vzdělávání. Nicméně úplná městská škola č. 4 s adaptačním programem „Škola nanečisto“ vyniká v adaptaci díky předchozímu seznámení žáků se školním prostředím. Existují zde mezi dětmi již navázané sociální vztahy a díky těmto faktorům se adaptace na nové prostředí zkracuje. Dostupnost adaptačního programu umožňuje žákům seznámit se s okolím školy, což vytváří solidní základ pro sociální interakce a integraci. Tím se adaptace jeví jako úspěšnější a efektivnější, neboť žáci se rychleji aklimatizují a cítí se v novém prostředí příjemněji. Adaptační program tak významně přispívá k celkovému pozitivnímu dojmu ze školního prostředí a podporuje úspěch ve vzdělávání.

Hlavním rozdílem mezi školami zůstává lokalita, která může ovlivnit dostupnost zdrojů a efektivitu implementace adaptačních programů.

Pelánek uvádí, že adaptační kurz je klíčový. Díky adaptaci před nástupem do první třídy se děti mohou lépe připravit na nové prostředí a snížit úzkost a stres spojený s novými situacemi. Tento fakt potvrzuje i naše výzkumné šetření. Kurz pomáhá vytvořit si základ pro sociální interakce mezi žáky a učiteli, což napomáhá budování důvěry a pozitivnímu vztahu ke škole. „*Důraz je kladen na vytvoření kolektivu, dobré vztahy, rozvoj komunikace, poznání ostatních i sebe.*“¹²⁴

¹²⁴ PELÁNEK, Radek. *Příručka instruktora zážitkových akcí*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-353-6.

Neuman nazývá adaptační programy dobrodružstvím. Dle jeho slov si organizátoři (třídní učitelé, asistenti) mají vytyčit cíle jednotlivých dnů a volit odpovídající prostředky, tj. hry a cvičení. Pak dochází k rychlejší a efektivnější adaptaci na dané prostředí,¹²⁵ což potvrzuje i výzkum této práce, ve kterém je zdůrazněn význam strukturovaných adaptačních programů při usnadňování integrace do nového prostředí.

Dubec tvrdí, že adaptační programy představují efektivní nástroj pro urychlení procesů sociální integrace a formování třídní soudržnosti. Během několika dní je možné nastartovat procesy, které by trvaly měsíce, a vytvořit pevnější pouta mezi žáky.¹²⁶

¹²⁵ NEUMAN, Jan. *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. Vyd. 3. Ilustroval Petr ĎOUBALÍK. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-405-2.

¹²⁶ DUBEC, Michal. *Adaptační (stmelovací) soustředění: kurz osobnostní a sociální výchovy pro žáky 6. ročníku ZŠ a primy gymnázia*. Praha: Projekt Odyssea, 2007. ISBN 978-80-87145-22-7.

Závěr

Každý žák je originální, a i jeho průběh vstupu do základní školy probíhá odlišně. Již během zápisu do prvního ročníku se zjišťují dovednosti, znalosti a návyky dítěte, jeho zralost a připravenost na školu. Po úspěšném absolvování zápisu dochází ke vstupu dítěte do školy, což se považuje za klíčovou událost v jeho životě. Proto je důležité, aby přechod z mateřské školy proběhl hladce a následná adaptace na prostředí byla úspěšná.

Teoretická část diplomové práce byla zaměřena na vstup dítěte do základní školy a adaptaci na školní prostředí. Seznámili jsme se s různými typy škol, s nimiž se můžeme setkat v našem státě. Vydefinovali jsme si preprimární a primární vzdělávání, obeznámili jsme se s rámcovými vzdělávacími programy a klíčovými kompetencemi, které jsou v RVP obsaženy. Zabývali jsme se zahájením školní docházky a také odkladem školní docházky. Ve třetí kapitole jsme se věnovali obecné charakteristice žáka mladšího školního věku. Zkoumali jsme jeho tělesný a pohybový rozvoj, sociální vývoj a vývoj kognitivních funkcí. Také jsme nezapomněli na emocionální stránku. S tématem práce souvisela také školní zralost a připravenost, která je rozepsána taktéž ve třetí kapitole. Stěžejním tématem byla kapitola čtvrtá, jež se týkala adaptace žáka na školní prostředí. V poslední kapitole teoretické části jsme si rozebrali partnery, se kterými základní školy spolupracují.

V empirické části práce jsme se věnovali adaptaci na školní prostředí. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký je průběh a úspěšnost adaptace žáků v prvním ročníku základní školy v kontextu sledovaných kritérií z pohledu učitelů. Za pomoci kvalitativního výzkumu, metody rozhovoru a obsahové analýzy textu, jsme získali potřebné informace. Rozhovor se skládal z patnácti hlavních otázek, které byly vytvořeny na základě předem stanovených výzkumných otázek. Výzkumu se zúčastnilo sedm třídních učitelek prvních ročníků základních škol. Nejprve byly zjištěny základní informace o škole a vyučujícím první třídy. Poté již byly pokládány otázky týkající se adaptačního procesu žáka na školní prostředí a spolupráce s partnery školy. Bylo zjištěno, že během adaptačního procesu využívají učitelé různé metody a aktivity na stmelení kolektivu, objevují se také adaptační problémy, na které hledají učitelé řešení. Díky otázkám byla odhalena forma spolupráce základních škol s mateřskými, a také kooperace s rodiči žáků prvního ročníku. Obsahová analýza nám pomohla analyzovat školní vzdělávací programy jednotlivých škol, které byly také součástí rozhovoru. Byl zjištěno, že ve školních vzdělávacích programech, kromě jedné městské školy, není přímo stanoven adaptační program, pouze strategie vzdělávání, které jsou v souladu s klíčovými kompetencemi RVP ZV.

Použitá literatura

ANDOVÁ, Eva; KROPÁČKOVÁ, Jana; NÁDVORNÍKOVÁ, Hana; PRAVCOVÁ, Daniela a PŘÍKAZSKÁ, Irena. *Školní zralost a odklady školní docházky*. Školní zralost. Praha: Raabe, 2018. ISBN 978-80-7496-373-5.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 2. vydání. Ilustroval Richard ŠMARDA. Moderní metodika pro rodiče a učitele. Brno: Edika, 2015. ISBN 978-80-266-0658-1.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. 3. vydání. Moderní metodika pro rodiče a učitele. V Brně: Edika, 2022. ISBN 978-80-266-1751-8.

BENÍŠKOVÁ, Tereza. *První třídou bez pláče*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. s.168. ISBN 978-80-247-1906-1.

ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2742-4.

DANDOVÁ, Eva, KROPÁČKOVÁ, Jana, NÁDVORNÍKOVÁ, Hana. *Školní zralost a odklady školní docházky*. Školní zralost. Praha: Raabe, 2018. s.132. ISBN 978-80-7496-373-5.

DAŘÍLEK, Pavel a KUSÁK, Pavel. *Pedagogická psychologie*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998. ISBN 80-706-7837-2.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002. s.374. ISBN 80-246-0139-7.

DLOUHÁ, Olga. *Poruchy vývoje řeči*. Praha: Galén, [2017]. ISBN 9788074923142.

DUBEC, Michal. *Adaptační (stmelovací) soustředění: kurz osobnostní a sociální výchovy pro žáky 6. ročníku ZŠ a primy gymnázia*. Praha: Projekt Odyssea, 2007. ISBN 978-80-87145-22-7.

DVOŘÁK, Dominik. *Česká základní škola: vícepřípadová studie*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1896-8.

Evropská komise/EACEA/Eurydice, 2019. *Povinné vzdělávání v Evropě 2019/20. Eurydice – Fakta a čísla*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. ISBN 978-92-9484-146-9.

GERŠICOVÁ, Zuzana a HLÁSNA, Slávka. *Sociální klima třídy v edukační teorii a praxi*. Librix.eu. Brno: Tribun EU, 2013. ISBN 978-80-263-0389-3.

GRECMANOVÁ, Helena. *Klima školy*. Edukace (Hanex). Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-010-3.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. s.280. ISBN 978-80-247-1168-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HIRST, Marie. JERVIS, Noni. VISAGIE, Karen. SOJO, Victor. CAVANAGH, Sarah. *Transition to Primary School: A Review of the Literature*. Commonwealth of Australia, 2011. ISBN 978-1-74241-563-5.

HORNÁČKOVÁ, Vladimíra (ed.). *Dítě předškolního věku a jeho pedagogos: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference: 1.-3. dubna 2009, Hradec Králové*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. s.20. ISBN 978-80-7041-647-1.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-7239-192-5.

JANIŠ, Kamil; KRAUS, Blahoslav a VACEK, Pavel. *Kapitoly ze základů pedagogiky: studijní text*. 3. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-807041-800-0.

KANTOROVÁ, Jana a GRECMANOVÁ, Helena. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II. Vzdělávání*. Olomouc: Hanex, 2010. ISBN 978-80-7409-030-1.

KASÍKOVÁ, Hana a VALIŠOVÁ, Alena. *Pedagogické otázky současnosti: (učební text pro studenty učitelství)*. Pedagogika (ISV). Praha: ISV. 1994. ISBN 80-85866-05-6.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4435-3.

KOVALIK, Susan a OLSEN, Karen D. *Integrovaná tematická výuka: model*. Vzdělávání pro 21. století. Kroměříž: Spirála, 1995. s.14. ISBN 80-90-1873-0-7.

KREISLOVÁ, Zdenka. *Krok za krokem 1. třídu: školní zralost, spolupráce s rodiči, učíme se číst a psát, nápady pro celý rok*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2038-8.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

LIEVEGOED, B. C. J. *Vývojové fáze dítěte*. Praha: Baltazar, 1992. s.138. ISBN 80-900307-7-7.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

MÜLLEROVÁ, Stanislava. *Komunikační dovednosti*. Liberec: Technická univerzita, 2000. s.109. ISBN 80-7083-475-7.

NEUMAN, Jan. *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. Vyd. 3. Ilustroval Petr ĎOUBALÍK. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-405-2.

PELÁNEK, Radek. *Příručka instruktora zážitkových akcí*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-353-6.

PRŮCHA, J. (ed.), *Pedagogická encyklopedie*, 1. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 426. ISBN 978-80-736-546-2.

PRŮCHA, J., KOŽÁTKOVÁ, S., 2013. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. 1. vyd. Praha: Portál. s.188. ISBN 978-80-262-0495-4.

PRŮCHA, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN: 80-7178-772-8.

PRŮCHA, J., Walterová, E., Mareš, J., *Pedagogický slovník*. 5.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška. MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 3., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Šesté, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1228-7.

PUGNEROVÁ, Michaela. *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2019. s.49. ISBN 978-80-271-0532-8.

Regionální školství: Pedagogičtí pracovníci; Ústavní a ochranná výchova: redakční uzávěrka. ÚZ. [2005]. Ostrava: Sagit, [2005]. ISBN 978-80-7488-541-9.

SLEZÁKOVÁ, T. a Anna TIRPÁKOVÁ. *Adaptácia dieťaťa na školu. Súčasné pohľady na pedagogickú teóriu a výskum*. Nitra: PF UKF, 2006. ISBN 8080509689

SPÁČILOVÁ, Hana. *Pedagogická diagnostika v primární škole*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. s.69. ISBN 978-80-244-2264-0.

SPIPKOVÁ, Vladimíra. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Pedagogická praxe. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-942-9.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.

ŠMELOVÁ, Eva a PRÁŠILOVÁ, Michaela. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1302-4.

ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn. Teorie a praxe II*. Olomouc: Univerzita Palackého – Pedagogická fakulta, 2006. s.160. ISBN 80-244–1373-6.

ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

TRNKOVÁ, Kateřina; KNOTOVÁ, Dana a ŠKARKOVÁ, Lucie. *Málotřídní školy v České republice: malotřídky*. Brno: Paido, 2010. str. 12. ISBN 978-80-7315-204-8.

VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s.528. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0181-8.

VALIŠOVÁ, Alena; KASÍKOVÁ, Hana a BUREŠ, Miroslav. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

Ostatní zdroje

Edu.cz. *RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní školy* [online]. [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

Eurostat Statistics Explained [online]. 2023. [cit.2024-01-04]. ISSNedcx 2443-8219. Dostupné z:[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED))

Eurostat Statistics Explained [online]. 2023. [cit.2024-01-04]. ISSNedcx 2443-8219. Dostupné z: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED))

JIRÁSEK, Jaroslav a TICHÁ, Vladimíra. *Psychologická hlediska předškolních prohlídek: (metodická příručka pro lékaře a sestry školní zdravotní služby)*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1968. [cit. 2024-02-26]. Dostupné také z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:817f8d10-b9d9-11e5-b5dc-005056827e51?page=uuid:9f234fb0-c4be-11e5-aeb4-5ef3fc9bb22f>

MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online]. Praha, 2021. [cit. 2024-01-03]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-3>

MŠMT. *Informace k organizaci zápisů k povinné školní docházce* [online]. 2023. [cit. 2024-01-06]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/informace-k-organizaci-zapisu-k-povinne-skolni-dochazce?highlightWords=povinn%C3%A9+%C5%A1koln%C3%AD>

POLANDSKÁ, Jitka. *Venkovská škola bývá vnímána jako horší než městská, ale je to přežitý stereotyp*. *EDUin* [online]. 2022. [cit. 2024-01-04]. Dostupné z: <https://www.eduin.cz/clanky/venkovska-skola-byva-vnimana-jako-horsi-nez-mestska-ale-to-je-prezity-stereotyp-rika-socialni-geografka/>

Škola profi. POLÁŠKOVÁ, Lenka. *Spolupráce s vnějšími partnery* [online]. [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://www.skolaprofi.cz/33/spoluprace-s-vnejsimi-partnery->

uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4Eo4HAVsVtiwkyMbpTgawgskCD-vMUnwPlw/?query=spolupr%Elce&serp=

Vyhláška č. 48/2005 Sb. § 4, o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-06].

Vyhláška č. 48/2005 Sb. § 5, o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-06].

Zákon č. 247/2014 Sb. § 2, o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů [cit. 2024-02-21].

Zákon č. 561/2004 Sb. § 33, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-03].

Zákon č. 561/2004 Sb. § 34, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-02-21].

Zákon č. 561/2004 Sb. § 37, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-10].

Zákon č. 561/2004 Sb. § 44, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-01-04].

Zákon č. 561/2004 Sb. § 47, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-02-21].

Zákon č. 561/2004 Sb. § 5, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-03-26].

Zákon č. 561/2004 Sb. § 61, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-02-20].

Zákon č. 561/2004 Sb. § 7, o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném, ve znění pozdějších předpisů. [cit. 2024-03-27].

Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1- Fáze výzkumu, zdroj: vlastní tvorba	56
Tabulka 2 - Kategorizovaný seznam kódů, zdroj: vlastní tvorba	58
Tabulka 3 - Kategorizovaný seznam kódů, zdroj: vlastní tvorba	66
Obrázek 1- Směrování k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků (RVP ZV, s.15)	19
Obrázek 2 - Vztahová síť, zdroj: vlastní tvorba	59

Seznam příloh

Příloha 1	93
Příloha 2	94
Příloha 3	95
Příloha 4	96
Příloha 5	98

Přílohy

Příloha 1

Ukázka kódování

Měli možnost se budoucí prvňáčci seznámit se základní školou a Vámi, jakožto třídním učitelem? *spolupraci*

U2: Naše škola spolupracuje se dvěma mateřskými školami. Obě tyto školky mají možnost nás navštívit a také to využívají. Vždy v zimním období se k nám školky vydají. Tedy, abych byla přesná, pouze paní učitelky s předškoláky. *zaměřením se školou*

Co během návštěvy školy mají možnost poznat? *sean. se školou*

U2: No, přijdou většinou kolem deváté hodiny. Paní učitelka, co má zrovna první třídu, tak je přivítá a pozve je do své třídy. Tady mají možnost vidět vyučovací hodinu. Vidí, jak hodina probíhá, mohou se zapojit do různých herních aktivit nebo aktivit s interaktivní tabulí.

A zapojují se nebo jsou stydliví?

U2: Máme s tím naštěstí pozitivní zkušenost, děti se zapojují do chodu. Ale to víte, některé děti jsou trochu stydlivější a trvá jim, než se v novém prostředí rozkoukají, zejména pak tedy při návštěvě pátého ročníku?

Předškoláci se chodí podívat také do pátého ročníku? Proč zrovna tam?

U2: No, pátáci už jsou zkušenější a připraví si pro budoucí prvňáčky vždy nějaký program. Většinou si společně něco vyrobí a pak si to odnáší jako památku domů. A také je tato návštěva skvělá v tom, že mají možnost se seznámit s paní učitelkou, která pak bude jejich třídní. *nanámem' se školou*

Takže to probíhá ve Vaší škole tak, že máte jednu třídu pět let a po ukončení pátého ročníku dostáváme opět první třídu?

U2: Přesně tak. Ani neznám školu, kde by tomu bylo jinak.

Když se vrátíme k seznamování a adaptaci. Nabízí škola nějaký adaptační program před nástupem do školy? *sean. se školou*

U2: Naše škola žádný program nenabízí. Myslím, že my si vystačíme bohatě s tím, jak to máme teď.

A jak to máte teď? *melody v ad. procesu*

U2: Využíváme různé aktivity, metody na seznamování, využíváme didaktické hry a pohybové aktivity.

Jak probíhal první školní den prvňáčků? *první den v 1. třídě*

U2: Tak asi jako na každé škole. Úplně první den, tento rok to vyšlo na 4. září, probíhá slavnostní přivítání prvňáčků za účasti rodičů. Také je do školy přizvána paní starostka a paní ředitelka. V tento ten neřešíme vyučovací hodiny. Děti se posadí do lavice na své předem připravené místo se svým jménem, na lavici už také mají připraveny školní pomůcky, jako jsou učebnice, sešity nebo třeba pastelky. Každé dítě se krátce představí, řekne své jméno, odkud je a jak se těšilo do první třídy. Je vtipné, že někdy už ten první školní den se dozvídáme, jak moc se dětem do školy chodit nechce.

Příloha 2

Před rozhovory jsem do školy poslala e-mailový dopis adresovaný ředitelům základních škol.

Znění e-mailu

Vážený pane řediteli, vážená paní ředitelko,

mé jméno je Tereza Lorencová a jsem studentkou 5.ročníku Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Mým studovaným oborem je Učitelství pro 1. stupeň základní školy. Píši diplomovou práci na téma „Vstup dítěte do základní školy a adaptace na školní prostředí“.

Obracím se na Vás s prosbou o pomoc při kvalitativním výzkumu praktické části mé diplomové práce. Výzkumnou metodou je rozhovor.

Chtěla bych udělat rozhovor s učitelem/učitelkou prvního ročníku na téma Adaptace dětí na školní prostředí. V rozhovoru nebude uvedeno jméno vyučujícího a odpovědi poslouží pouze pro účely mé práce.

Budu moc vděčná za Váš čas.

Děkuji za spolupráci a přeji hezký den.

Tereza Lorencová

Příloha 3

Informovaný souhlas – jedná se pouze o vzor informovaného souhlasu

Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru a dalších informací pro diplomovou práci

Název práce: Vstup dítěte do základní školy a adaptace na školní prostředí

Držitelka souhlasu: Tereza Lorencová, Pustá Kamenice 164, 56983

Email: lorencovaterka@seznam.cz

Předmět a provedení: Hlavním cílem výzkumu je zjistit průběh a úspěšnost adaptace žáků na školní prostředí v prvním ročníku základní školy v kontextu stanovených kritérií z pohledu učitelů. Výzkum je prováděn v rámci zpracování diplomové práce na katedře Primární a preprimární pedagogiky, Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Výzkum proběhne prostřednictvím rozhovoru, který bude zvukově nahráván a ze záznamu bude pořízen doslovný přepis. Získaná data budou následně zpracována a interpretována s důrazem na ochranu osobních údajů a zachování anonymity účastníků. Data budou využita pouze pro účely diplomové práce. Vyplněný informovaný souhlas nebude v práci použit, využit bude pouze vzor dokumentu.

Prohlášení:

- Souhlasím s poskytnutím rozhovoru a dalších souvisejících informací.
- Rozumím výše uvedenému textu a souhlasím s jeho obsahem.
- Rozumím tomu, že mohu úplně zrušit moji účast na výzkumu.

Jméno a příjmení:

Datum a podpis

Příloha 4

OTÁZKY K ROZHOVORU:

Základní informace o škole a učiteli

- 1) Muž/Žena
- 2) Název a typ školy, ve které vyučujete.

K poslední výzkumné otázce: Mají pracovní zkušenosti učitele vliv na adaptační proces?

- 3) Jak dlouho působíte v roli učitele v první třídě?
- 4) Jaký je Váš přibližný počet odučených prvních tříd?

K první výzkumné otázce: Jak učitelé pracují s adaptačním programem žáků v prvním ročníku?

- 5) Měli možnost se budoucí žáci prvního ročníku se ZŠ a s Vámi seznámit??? - Pokud ano, jak toto setkání vaše základní škola organizuje?
- 6) Nabízí škola nějaký adaptační program před nástupem do ZŠ?
- 7) Jakým způsobem probíhaly první školní dny prvňáčků? Prosím, popište podrobněji.
- 8) Které aktivity jste volil/a pro stmelení kolektivu?
- 9) Které metody jste využil/a v adaptačním procesu?

K druhé výzkumné otázce: Spolupracuje základní škola s mateřskou školou v oblasti adaptace, př. jak taková spolupráce vypadá?

- 10) Spolupracuje Vaše škola se spádovými mateřskými školami, odkud děti přichází? - Pokud ano, jak tato spolupráce vypadá?

11) Vnímáte jako přínos spolupráci s MŠ? Jak byste si takovou spolupráci představoval/a.

Ke třetí výzkumné otázce: Spolupracuje základní škola s rodiči žáků prvního ročníku v oblasti adaptace, př. jak spolupráce vypadá?

12) Spolupracujete s rodiči žáků, kteří nastoupili v září do prvního ročníku? - Pokud ano, jak taková spolupráce vypadá?

13) Řešil/a jste adaptační problémy s rodiči žáků? - Pokud ano, jakým způsobem řešení probíhalo?

Ke čtvrté výzkumné otázce: S jakými adaptačními problémy žáků se setkávají učitelé na počátku školní docházky a zda problémy přetrvávají?

14) V čem vidíte největší problém u adaptace dětí na školní prostředí? - Jak takové problémy řešíte? Přetrvávají problémy nadále?

15) Byla adaptace dětí v letošním roce úspěšná

Příloha 5

Přepis rozhovoru – Základní škola č.2

Jedná se o plněorganizovanou vesnickou školu. Rozhovor proběhl 24. ledna 2024. Po příchodu do školy jsem se představila paní učitelce. Společně jsme se přesunuly do její kmenové třídy, kde se celý rozhovor odehrál. Se souhlasem paní učitelky byl celý rozhovor nahráván na diktafon. Poté jsem rozhovor přepsala a pomocí kódování a kategorizace ho vyhodnotila. Paní učitelka byla také obeznámena s tím, že výsledky budou použity pouze pro účely mé diplomové práce.

Začátek nahrávání: 14:20

Konec nahrávání: 14:44

Přepis rozhovoru

Můžeme začít?

U: Ano, ano.

Jaký název nese škola, ve které se nacházíme, ve které vyučujete?

U: Naše škola je spojená také se školkou, tudíž celý název je Základní škola a mateřská škola Krouna.

Kolik žáků navštěvuje tuto školu?

U: Momentálně něco okolo 170 dětí. Já ve třídě jich mám 16.

Jak dlouho působíte v roli učitelky na prvním stupni?

U: Tyjo, už to nějaký ten pátek je. Začala jsem ve školním roce 1984/1985, takže to letos bude 39 let.

Krásná doba. Máte tuto práci ráda? Neměla jste někdy pocit, že chcete skončit, že to například nezvládáte?

U: Ano, tuto práci mám velmi ráda. Samozřejmě jako každý jsem někdy měla pocit, že už to nezvládám, že je toho na mě příliš. Avšak vždy jsem se podívala na to, jak mi žáci rostou pod rukama, jak se zdokonalují. Předávám jim nové informace a tu jejich radost ze života předávají

i mně. A jelikož mám dvě děti a s větším věkovým rozestupem, odpočinula jsem si na mateřské dovolené (úsměv).

Za tu dobu praxe, jaký je Váš přibližný počet odučených prvních tříd?

U: Tak to dokážu říct naprosto přesně, protože jsem oslavila čtvrt století – 25 tříd.

Jak je možné, že těch tříd jste měla tolik?

U: S vedením školy jsme se dohodli, že já budu učit pouze první ročníky, zřejmě jsem se osvědčila (smích). Druhý ročník také učí jen jedna paní učitelka a od třetí třídy dětem třídní učitel zůstává do konce 5.ročníku.

Měli možnost se budoucí prvňáčci se základní školou a s Vámi seznámit?

U: Ano, spolupracujeme s mateřskou školou. V průběhu školního roku máme několik společných akcí. Předškoláci se také před zápisem do prvního ročníku přijdou podívat do první třídy na výuku. Prohlédnou si i ostatní prostory školní budovy.

Jaké společné akce máte na mysli?

U: Se školkou pořádáme třeba vánoční besídky, vánoční jarmark nebo sportovní dny na začátku a na konci školního roku.

Uvedla jste, že se přijdou podívat do první třídy a prohlédnou si školu? To s učitelkami z mateřské školy nebo s Vámi?

U: Ano, s učitelkami mateřské školy, ale my s prvňáčky se k nim připojujeme. Mají možnost se podívat do šaten, do tělocvičny nebo velkého sálu se zrcadly.

Nabízí škola nějaký adaptační program před nástupem do školy?

U: Žádný adaptační program nenabízíme a ani jsme nad tím nepřemýšleli, vyhovuje nám to tak, jak to máme nastavené během školního roku v první třídě a v předškolním vzdělávání.

Jakým způsobem probíhaly první školní dny prvňáčků? A když byste mi to řekla více podrobněji, budu moc ráda.

U: Zavzpomínám (chvilka ticha). No, první školní den je věnován slavnostnímu zahájení školního roku. Děti přijdou do školy v doprovodu svých rodičů, kteří s nimi po celou dobu zůstanou ve třídě. Mnohdy přichází i mladší sourozenci. Také nesmím zapomenout na vedení školy a obce, pana starostu, kteří se této slávy také účastní. Pro děti mám připravený krátký

program, který nám zabere tak jednu vyučovací hodinu, tedy 45 minut. Děti dostanou malé dárečky, na lavicích mají připraveny sešity, knížky, učebnice. Pro ně je to velký zážitek a vždy mám třídu plnou usměvavých sluníček. Některé to samozřejmě během roku přejde (smích).

Popsala jste mi první den. Mohla byste prosím pokračovat ještě v popisu následujících dní?

U: Jo, určitě. Asi jsem špatně poslouchala. Omlouvám se.

To je v pořádku.

U: První měsíc si děti ráno vyzvedávám v šatně, společně se přesouváme do třídy. Během cesty do třídy si řekneme, co nás ten den čeká. Postupně se seznamujeme, učíme se vzájemné pomoci, respektu. Také využívám práci ve dvojici nebo ve skupině. Poznáváme budovu školy. Procházíme se po škole, ukazujeme si toalety, ostatní třídy, tělocvičnu, jídelnu, družinu a končíme ve velkém zrcadlovém sále, ve kterém si většinou něco zazpíváme, zatancujeme. Také nesmím zapomenout na poznání pracovníků školy, jak těch pedagogických, tak i nepedagogických. Je potřeba, aby děti znaly paní uklízečky, kuchařky, pana školníka, protože i s nimi se budou setkávat každý den. No, dále si vytváříme pravidla třídy, učíme se pracovat se školními pomůckami, hlavně s interaktivní tabulí, která je pro ně nová a můžu říct, že velmi přitažlivá. Velká část dne je věnována hře a pohybovým aktivitám, pobytu venku. Snažím se využívat hravou formu, aby pro ně přechod ze školky nebyl takový šok. Na pobyt venku jsou zvyklé ze školky, takže mi přijde důležité ho zařazovat i ve škole.

A co děláte během vyučovacích hodin v následujících dnech, týdnech?

U: Rozvíjíme manuální dovednosti – navlékáme korálky. To je velmi baví a pak je počítáme, určujeme barvy, tvary. Také zařazuji grafomotorická cvičení a cviky na uvolnění ruky, aby byly připraveny na psaní. Snažíme se navozovat početní představy, zkusíme také cvičení na rozvoj řeči, protože přibývá dětí, které nastoupí do školy a neumí ještě správně vyslovit některé písmenko. Nejčastěji asi r a ř. Také se děti učí přijímat hodnocení své práci a zkouší hodnotit samy sebe.

To byla dost vyčerpávající odpověď a moc Vám za ní děkuji.

U: Řekla jste popsat, tak jsem popsala (smích).

Ráda bych přešla k aktivitám. Které aktivity jste volila pro stmelení kolektivu? Jsou nějaké, které byste doporučila či naopak víte, že byste je nevolila, protože se neosvědčily?

U: Aktivit je spousta. Ale když vezmu ty, co opravdu využívám rok za rokem, tak mezi ně určitě můžeme řadit již zmíněnou skupinovou práci. Umožňuje dětem rozvíjet dovednosti, spolupráci, komunikaci a týmovou práci. Je to pro ně důležité v osobním i budoucím pracovním životě. Přijímají názory, postupy ostatních, navrhuji vlastní. Dále určitě nějaký společný zážitek, třeba divadelní představení, výlet. Osvědčený je u nás plyšový třídní maskot, kterého si volíme v prvním týdnu a společně s dětmi projde celým prvním stupněm. Využíváme ho v komunitním kroužku na koberci, kdy si ho předáváme, vyprávíme si zážitky, nové informace o sobě. Jde zařadit i do výuky. Třeba v prvouce ho využíváme jako cestovatele, který nás učí nové poznatky. Rádi také zvelebujeme třídu, společně si tvoříme v hodinách výtvarné výchovy výzdobu do třídy, volíme vždy podle ročního období. No a co je za mě, i za děti skvělé, je kalendář narozenin. Mám vytvořený na papírový kalendář s každým měsícem v roce. V okénku s daným měsícem se nachází vždy jméno toho, kdo má narozeniny. Takže třeba v dubnu máme Lindu a Julinku, v říjnu Tomáška a Eričku. Támhle ho mám pověšený, tak se na něho pak můžete podívat. Dětem, které mají zrovna narozeniny, společně zazpíváme písničku a dostanou malý dárek. Jsou tam kinder čokolády.

Kalendář se mi moc líbí. Víím, že u nás ve vesnici ho využívají ve školce. A jsou nějaké aktivity, které nedoporučujete?

U: Určitě nejsou vhodné aktivity podporující soupeřivost, soutěživost, Mezi dětmi by pak panovaly neshody, hádky a mohly by se škatulkovat do skupin dle umu.

Které metody jste tedy využila v adaptačním procesu?

U: Slovní, mezi ně bych řadila rozhovory, diskuse. Dovednostně-praktické, což jsou třeba tanečky, pohybové aktivity a také využívám různé didaktické hry.

Přešla bych ke spolupráci. Říkala jste na začátku, že spolupracujete s mateřskou školou. Jak tato spolupráce vypadá?

U: Jak jsem již říkala, v průběhu roku pořádáme společné akce – divadelní představení, rozsvícení vánočního stromu, sportovní den, tandemová výuka předškoláků a žáků první třídy. Je jich asi víc, ale musela bych popřemýšlet.

Takto mi to bude stačit. A vnímáte jako přínos spolupráci s mateřskou školou?

U: Určitě ano, spolupráce s mateřskou školou je důležitá a přínosná.

A v čem tento přínos vidíte?

U: Budoucí školáci mají možnost poznat školní prostředí, seznámit se s budoucími vyučujícími. Mezi dětmi se nepřerušují kamarádské vazby, což pomůže žákům, kteří v září nastoupí do první třídy, s adaptací na nové prostředí. Určitě je dobré mít taky kladný vztah s učitelkami mateřinky, protože od nich získáváme informace o dětech, jejich rodinném zázemí, jejich nadání či nedostatcích.

Když spolupracujete se školkou, co spolupráce s rodiči žáků, kteří nastoupili v září do prvního ročníku?

U: S rodiči určitě spolupracujeme, jsme v pravidelném kontaktu. Mají na mě telefonní číslo, mohou mi v případě potřeby zavolat. Někdo nerad mluví, ale píše, tak to komunikujeme přes Bakaláře. To asi víte, co je, že?

Ano, vím. Zapojují se rodiče do školních aktivit?

U: Ano, v případě potřeby vím, že se na ně mohu kdykoliv spolehnout. Pomáhají nám s organizováním a zajištěním akcí pro děti. Právě ten zmíněný vánoční jarmark, besídka, sportovní dny. To hodně baví tatínky. Maminky jsou spíše na to vyrábění. (smích)

Tak to bych se řadila spíše mezi tatínky (smích). Chtěla bych se zeptat ještě na adaptační problémy. Jaké nejčastěji řešíte?

U: Nejvíce asi stesk po rodičích. Poté nízkou psychickou odolnost. Tím myslím i to, že když se dítěti něco nepovede, hned se rozbrečí, špatně se utiší. Je to takové náročnější. Pak také řešíme samostatnost. Děti jsou zvyklé se vším chodit za rodiči nebo paní učitelkou. Učíme se tedy samostatnosti při zadaných úkolech. Samozřejmě, že jim pomůžu, ale nemůžou za mnou chodit s každou maličkostí. To bychom za hodinu nic neudělali. Posiluji jejich sebedůvěru, děti si málo věří, proto, když se jim něco povede, je chválím, lepíme si do deníčku samolepky, případně dávám razítka.

Jsou nějaké zaručené rady pro řešení adaptačních problémů?

U: Hlavně trpělivost. Nejen vaše a dítěte, ale také rodičů. Pak volit správné aktivity, zabavit dítě, pokud začne natahovat. Nebo změnit aktivitu, vtáhnout do děje. A také se snažím jim nevěnovat až přílišnou pozornost, protože bychom problém protahovali.

Řešila jste někdy adaptační problémy s rodiči žáků?

U: Někdy ano, snažila jsem se spolupracovat s rodiči hlavně v případě stesku a pláče. Společně jsme se snažili odhalit příčiny a najít řešení problému. V loňském roce jsem musela také konzultovat problém se školním psychologem a pedagogicko-psychologickou poradnou.

Za jak dlouhou dobu takové problémy vymizí? Nebo stále přetrvávají?

U: V průběhu prvního, maximálně druhé měsíce se zpravidla vše vyřeší. Nikdy jsem neměla potíže s tím, že by problémy přetrvávaly nadále.

A poslední otázka. Byla adaptace dětí v letošním roce úspěšná?

U: Ano, myslím, že ano. Ale také musím podotknout, že v letošním roce mám méně dětí, pouze 16. A práce s menší skupinou je vždy mnohem snazší. K dětem mohu přistupovat více individuálně, a i to si myslím přispělo k úspěšné adaptaci.

Tak já bych Vám chtěla moc poděkovat, že jste si na mě udělala čas a pomohla mi při psaní mé práce. Jsem Vám moc vděčná.

U: No, nemáte vůbec za co. Pokud chcete, mohu Vám ukázat ještě nějaké kartičky, hry, které využívám. Pokud máte čas.

To jste moc hodná, určitě se podívám, bude to dobrá inspirace do následujících let.